

A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI

REINER JÁNOS

FŐTITKÁR

BUDAPEST

KIADJA A SZENT ISTVÁN AKADEMIA

1929

TARTALOM.

I. Ülési előadások és felolvasások.

Lapszám

A Szent István Akadémiának, XI. Pius pápa Ő Szentsége arany-miséjének, gróf Zichy Nándor és Mindszenty Gedeon szü- letésének századik évfordulójának ünneplésével egybekötött XIII. rendes ünnepi ülése 1929 december 15-én	1
I. XI. Pius pápa Ő Szentségének üdvözlése. Gróf Apponyi Albert elnöktől	1
II. Megemlékezés gróf Zichy Nándorról. Ernst Sándor rendes tagtól	5
III. Megemlékezés Mindszenty Gedeonról. Sík Sándor rendes tagtól	13
<i>A történelem-, jog- és társadalomtudományok osztályának felolvasásaiból.</i>	
A szabadságharc diplomáciája. Horváth Jenő vendégnek 1928. évi február hó 3-iki felolvasása	24
<i>A nyelv- és széptudományi osztály felolvasásaiból.</i>	
Veszprém város az irodalomban és művészetben. Sziklay János rendes tag 1929 március hó 22-én bemutatott munkájából	39
<i>A mennyiségtan-, természettudományi osztály felolvasásaiból.</i>	
A ζ Cephei hőmérsékletének periodikus változása és a periodus tartamának meghatározása. Terkán Lajos vendégtől. Be- mutatta Vörös Cyrill rendes tag 1926 február 19-én	42
Igen egyszerű módszer az égitestek fényességének és hőmérsék- letének meghatározására néhány állócsillag, bolygó és üstö- kös hőmérsékletének bemutatásával. Terkán Lajos vendég- től. Bemutatta Vörös Cyrill rendes tag 1926 február 19-én	45

II. A Szent István Akadémia tagjai	49
---	----

III. Hivatalos rész.

A Szent István Akadémia ülései.

Az I. osztály első felolvasó-ülése 1929. évi január hó 25-én	53
A II. osztály első felolvasó-ülése 1929. évi február hó 1-én	53
A III. osztály első felolvasó-ülése 1929. évi február hó 8-án... ..	53
A IV. osztály első felolvasó-ülése 1929. évi február hó 15-én	53
Első együttes-ülés 1929. évi február hó 22-én	54
Az I. osztály második felolvasó-ülése 1929. évi március hó 1-én... ..	56
A II. osztály második felolvasó-ülése 1929. évi március hó 8-án... ..	56
A III. osztály második felolvasó-ülése 1929. évi március hó 22-én	56
A IV. osztály második felolvasó-ülése 1929. évi április hó 12-én...	57
A III. osztály elnökválasztó ülése 1929. évi május hó 3-án	57
Második együttes-ülés 1929. évi május hó 3-án... ..	57
Az I. osztály harmadik felolvasó-ülése 1929. évi május 3-án... ..	58

	Lapszám
A II. osztály harmadik felolvasó-ülése 1929. évi május 17-én ...	58
A III. osztály harmadik felolvasó-ülése 1929. évi október hó 11-én	58
Harmadik együttes-ülés 1929. évi október hó 25-én... ..	59
Az I. osztály negyedik felolvasó-ülése 1929. évi november hó 8-án	59
A II. osztály negyedik felolvasó-ülése 1929. évi november hó 22-én	60
A III. osztály negyedik felolvasó-ülése 1929. évi december hó 6-án	60
Negyedik együttes-ülés 1929. évi december hó 13-án	61
A IV. osztály harmadik felolvasó-ülése 1929. december hó 13-án	61

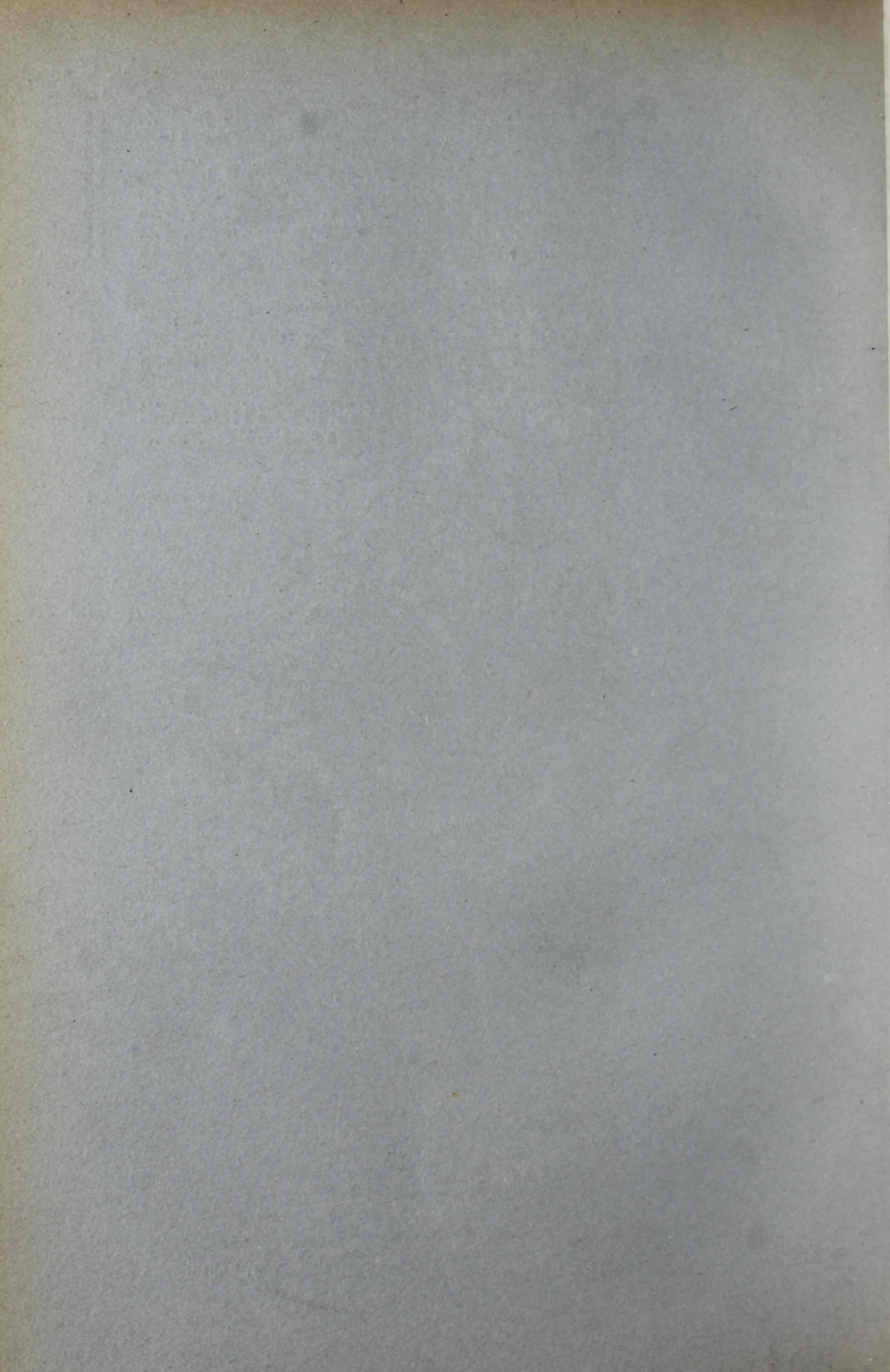
IV. Megemlékezések és Méltatások.

Fraknói Vilmos síremlékének leleplezésénél 1929. évi október hó 11-én Berzeviczy Albert a M. Tud. Akadémia elnöke és a Szent István Akadémia t. tagja, mindkét Akadémia képviselőjében mondott felavató-beszéd	62
Sajó Sándor osztályelnöknek beszéde 1929. évi október hó 11-én Mind- szenty Gedeon születésének 100. évfordulója alkalmából	63

<i>V. Halálozások.</i>	64
-------------------------------	----

VI. Függelék.

Die Aussenpolitik des ungarischen Freiheitskampfes 1848—1849. Vorlesung v. Prof. Eugen Horváth, Phil. D.	65
--	----

A SZENT ISTVÁN AKADÉMIÁNAK,

XI. PIUS PÁPA Ő SZENTSÉGE ARANYMISÉJÉNEK,
GRÓF ZICHY NÁNDOR ÉS MINDSZENTY GEDEON
SZÜLETÉSÉNEK SZÁZADIK ÉVFORDULÓJÁNAK ÜNNEP-
LÉSÉVEL EGYBEKÖTÖTT XIII. RENDES ÜNNEPI
ÜLÉSE 1929. ÉVI DECEMBER HÓ 15-ÉN.

I.

XI. PIUS PÁPA Ő SZENTSÉGÉNEK ÜDVÖZLÉSE.

Gróf Apponyi Albert elnöktől.

A Szent István Akadémia, mint katolikus jellegű tudományos testület, nem csupán kötelességet teljesít, de szíve sugallatát is követi, midőn egyházunk mai látható fejének, dicsőségesen uralkodó XI. Pius pápának, ebbe az évbe eső magasztos ünnepéről, áldozársága félszázadának betöltéséről emlékezünk meg. Tesszük ezt különös nyomatékkal, hogy, mint a katolikus tudományosságot képviselő egyesülés, ünnepélyesen valljuk a katolikusok szolidaritását a szentszék tanítói és egyházkormányzati tekintélyével, úgyhogy, *aki e tekintélyt támadja, ha katolikus, hitét tagadja meg; ha pedig az egyházon kívül áll, velünk szemben alássa a vallási béke feltételeit. Aki a pápai intézményt becsmérli, ellene harcot hirdet, nem tarthat békét a katolikusokkal. Ezt kimondani talán időszerű.*

Hódolatunk tárgya tehát ma, mint mindenkor, elsősorban maga az intézmény, az a szikla, amelyre Krisztus az Ő egyházát építette és amelyen a pokol kapui sem diadalmaskodhatnak. *De bevonjuk abba annak a személyestőjét is,* és hálát adunk az Úristennek, hogy nagy elődök után az Ő kegyelme ismét olyan férfiút ültetett a pápai trónra, aki a félelmesen nagy és szent hivatást tündöklően tölti be.

Nem a hízelgés szelleme, amely különben sem tartozott hibáim közé, de a tények felismerése mondatja ezt velem. E tények felsorolása

egy rövid beszéd keretében nem lehet teljes ; csak azokat emelem tehát ki, amelyeket a legjellemzőbbeknek tartok.

Előtérbe állítom, mint a pontifikátus minden ténykedésének alapgondolatát, *Krisztus királyságának kidombortását*, külön ünnep elrendelése által a közfelfogásba átültetését. Miért éppen ezt? Hiszen Krisztus nekünk mindenünk, teremtőnk, megváltónk, lelki életünk forrása, mint Isten-ember közvetítőnk az isteni Felségnél; nincs az, ami Ő nekünk ne volna, tehát királyunk is. Miért emlékeztet tehát a főpásztori szöveg éppen erre a viszonylatra? Azért, mert ez kiválóan időszerű; *mert a modern ember könnyen megelégszik azzal, hogy bámulja Krisztust, tanítását bölcsészetiileg mérlegeli és jóságát méltányolja, de elfelejti, hogy nem csupán ilyen méltánylással tartozik neki, sőt hogy az imádás sem lehet pusztán teoretikus hódolat, hanem hogy Krisztusban legfőbb törvényhozóját, minden hatalom letéteményesét, feltétlen engedelmességet követelő Urát kell elismernie*. Ez a királyság, mint isteni, tehát korlátlan, nagyon különbözik minden földi királyságtól, de jelképezi az isteni uralom fogalmát, mely együtt járhat a legbensőségesebb lelki kapcsolattal és szeretettel, de melynek sohasem szabad öntudatunkban gyöngülni.

Ilyen értelemben inspirálja és serkenti Szentatyánk a katolikus akciót világszerte és tagadhatatlan, hogy az mindenfelé új lendületet nyert. *Ma már sehol sem áll védtelenül Krisztus országa, ma már mindenütt meggondolják, hogy támadólag lépjenek fel az egyház ellen ; mert azok is, akik nem szeretik, hatalmat látnak benne és én, akinek bőséges alkalmam van a nemzetközi viszonylatokban működő erőket megfigyelni, arra a szomorú tapasztalatra jutottam, hogy ott ki-ki annyit számít, amennyi hatalmat képvisel. Szomorú ez a tapasztalás, de vigasztaló benne az, hogy folyton növekvő hatással bír és a politikai számításokban is mind nagyobb tételként számít az az erkölcsi hatalom is, amelyet egyházunk képvisel*. XI. Pius pápa közvetlen elődeitől örökölte a pápaságnak meg-növekedett földi tekintélyét; különösen ki kell itt emelnem közvetlen elődjét, XV. Benedek pápát, *akit a történelem bizonyára a nagy pápák közé fog sorozni*, azért a szinte emberfeletti bölcseségért, amellyel az egyház hajóját a világháború szirtjei között nemcsak sértetlenül kormányozta át, hanem az iszonyú megpróbáltatásból, a nap-nap után ismétlődő kényes helyzetekből meg-növekedett tekintéllyel tudta a pápaságot kiemelni. XI. Pius ezt a munkát folytatta és a legnehezebb probléma megoldásával tette reá a koronát. Az olasz királysággal való kibékülés valósággal zsákutcából vezette ki úgy a pápaságot, mint az olasz államot. Millió és millió lelkesen hazafias és buzgóan katolikus olasz lelkének adta vissza a benső harmóniát, megszüntetvén egy tragikus lelkiismereti konfliktust, mely épp a legjobbakban dult leginkább ; törvényessé téve azt, amit az olasz

állam törvénytelenül szerzett, de amiről lemondania lehetetlen volt : Róma főváros birtokát. A pápaság tényleges souverénitását pedig és ezzel teljes függetlenségét, abban az alakban biztosította, amely a történelmi fejleményeknek felel meg. Mert volt-e ember, aki a régi pápai állam helyreállítását a komolyan számbavehető lehetőségek közé sorolta — vagy azt, az egyház szempontjából kívánatosnak tartotta volna? *Lehetett-e komolyan óhajtani, hogy az egyház feje egy világi kormányzattal terhelve legyen, melynek minden hibája az egyház tekintélyére hullott volna vissza?* Nagy dolog volt ebben a dilemmában megtalálni a helyes közép-utat és még nagyobb a világtörténelmi elhatározásért vállalni a félelmes felelősséget. Hódoló tisztelettel kell megállanunk a szent bátorság előtt, mely XI. Pius pápa e tetteiben megnyilvánult és hálát kell adnunk az Úrnak, aki ezt lelkébe öntötte. A gáncsokodók azt mondják, hogy az olasz nemzet többet nyert, mint az egyház ; *de ez a szembeállítás márcsak azért is hamis, mert amit az olasz nemzet tényleg nyert, azt nem az egyház rovására nyerte, sőt, az ő nyeresége az egyházá is.* Vagy talán közömbös-e az egyházra nézve egy nagy katolikus nemzet lelki egyensúlyának katolikus szellemben való helyreállítása, az ő hitének megerősítése, bensőbbé tétele, az ő nagyobb lelki közelsége az egyház fejéhez? Nem gyarapodott-e ezzel a pápaság hatalma? De kihat ez a békekötés minden más katolikus — sőt minden olyan más nemzet politikájára is, amelynek számottevő arányban vannak katolikus vallású polgárai ; az antiklerikális politika nehezebbé vált. A nagy tény gyümölcseit, minden előfordulható súrlódások dacára, érlelni fogja az idő, a további fejlődés, melynek alapjait rakta le a dicsőségesen uralkodó Szentatyánk.

De talán a legpregnansabb kifejezést nyeri ennek a pontifikátusnak sajátos tevékenysége, *abban a nagy lendületben, amelyet a hittérítési ügy nagy művének adott, különösen pedig e mű módszerének mélységes nép-pszichológiai motívumoktól sugallt fokozatos átalakításában.* A nyilvánvaló tendencia az, hogy minél nagyobb kiterjedésében ama nép fiai vonassanak be az apostolkodásba, amelyet Krisztus hitének meg kell nyerni ; tehát olyanokat, akik ismerik az ő lelkét, mert ez az ő lelkük is ; kik olyan népeknél, melyek régi kultúrával dicsekednek, minők a közép- és keletázsiaiak, e kultúrának növendékei és ezt szeretik mindenben, ami nem ütközik Krisztus tanításába ; akik ott ugyanezt a munkát végezhetik, amit a kereszténység első századaiban a nyugati nemzetek hittérítői végeztek Európában : nem lerombolni, hanem keresztény szellemmel megtölteni az intézményeket, amelyeket azok a népek a saját gondolkodásukból kifejlesztettek. Ezek a bennszülött hittérítők hazafiak, nem kell azzal a gyanuval megküzdenniök, hogy valláserkölcsei működésük egyszersmind idegen országok politikai céljait szolgálja,

olyan célokat, amelyek sokszor a legmerevebb és legbotrányosabb ellentétben állottak az evangéliummal. Vegyesen is dolgoznak az európai hittérítőkkal, akik régebbi egyházi tradíciót képviselnek; hogy úgy mondjam, jól állanak ezekért, hogy ők is egyedül Krisztus országát szolgálják és nem idegen földi érdekeket. Itt is nagy és merész koncepció előtt állunk, amilyenek keresztyénvitéletére a Szentlélek bátor és erős férfiút szemel ki magának, amikor a Gondviselés terve szerint, megért az idő annak keresztyénvitéletére.

Nem folytatom tovább; ebből a néhány vonásból is kiderül XI. Pius pontifikátusának tetterős jellege. *Az a tudós, az a könyvtárnok, akit a bíbornokok választása néhány év előtt a pápai trónra emelt, kiváló módon a gyakorlati élet, a bátor tett emberének bizonyult, aki hivatva van arra, hogy tényekbe ültesse át az egyház emelkedő helyzetét. Ehhez a nagy feladathoz áldozársága 50-ik évfordulóján friss testi és lelki erőt hoz magával és a hívők milliói, midőn e félszázados multért hála-imát mondanak, egyszersmind — Isten bőséges kegyelmét esdik le Szentatyánkra, jövő apostoli működésére.*

II.

ZICHY NÁNDOR EMLÉKEZETE.

Ernst Sándor rendes tagtól.

A politikai iniciatíva a XIX. század végén.

A korok nem egyformán alkalmasak a politikai iniciatívára. Azért mondják, hogy a kor megszüli a maga vezérét s ismét máskor lehetetlen a politikai kezdeményezés. Zichy Nándor idejében nagy érdem volt a kezdeményezés és még nagyobb érdem a kitartás, hogy azon kezdeményezés, mint néhány korábbi kísérlet, nem fulladt be a sikertelenségbe.

A helyzet megítéléséhez szükséges néhány lényeges momentumra a XIX. században tekintet vetni.

A XIX. század abszolutisztikus bürokratizmussal kezdődött. A francia forradalom leveretett s Napoleon hozta a maga abszolutizmusát. Napoleon is leveretett s az abszolutizmus megmaradt. Késő estéje a leáldozó napnak. A politikai rendszerek nem szoktak hirtelen halállal kimúlni, sokszor már leáldozott a nap s az égbolt még piros marad, ilyen volt a XIX. század abszolutizmusa, hanyatló, de a szereplők nem vették észre. A bürokratizmus még egyszer teljes erejével föléledt, Metternich azt hitte, hogy az megbízható, győzhetetlen rendszer. A külső látszat neki adott igazat, a valóság nem, a bürokratizmus s a rendőrminiszterek nem tudtak biztosítani semmit, a szentszövetség hatalma nem volt elegendő, hogy az idők fejlődésének ellenálljon. Guizot is megbukott, Metternich is megbukott, pedig mind a kettő igen jeles eszű ember volt. Nem lehetett az emberiség fejlődését feltartóztatni, aki a fejlődés útjába áll, elgázoltatik.

1848-ban a forradalom Európában tulajdonképpen nem győzött és mégis megváltoztatta Európát. Magyarországon kis ideig még folytatódott az abszolutizmus, de azok az idők, az abszolutizmus végnapjai voltak. Mindenki látta, hogy új idők kezdődnek, s hogy az uralkodók maguk keresik az utat kifelé, a meglevő állapotokból. Azután jött a kiegyezés, a kiegyezés útja adva volt, mindenki tudta, hogy a parlamentarizmus a liberalizmus útjára fog lépni. A liberalizmus volt a győztes, a konzervatívok, mint legyőzöttek, lemaradtak, át kellett adni a teret és természetesen: *wer den Schaden hat, hat den Spott.*

A győztes magyar liberálisok mérsékelt emberek voltak, Deák Ferenc inkarnációja a nemzeti érzésnek s a történelmi jogfejlődésnek, rendkívül mérsékelt és bölcs ember, a multból levonta a tanulságokat. Nagyon sokat látott életében s a tapasztalatokat bölcsen használta fel, megteremtette a kiegyezést, roppant nehéz munka volt, ismerte a multat s az erőket, amelyek egymással szemben álltak, a nemzetet s a konfliktusokat, megtett mindent, ami lehetséges volt. Ő liberális volt, mert akarta a parlamentarizmust s a korszerű fejlődést s mert ellenfele, a konzervativizmus, sok dudványszerű korcstünetet mutatott. Andrássy zseniális és szerencsés ember volt, sokat bízott génuszában, új útát keresett, túlságosan lekötötte nemzetét a germán sorshoz.

De Deák és Andrássy útja szintén meg volt határozva, a kiegyezéstől eltérni nem lehetett s a nemzetet ezen az úton kellett tartani. A nemzet észrevette a kiegyezés hiányait, vágyainak mindig hangosabb kifejezést adott, új politikai aspirációk töltötték be a nemzet lelkét. Az út nehéz és veszélyes volt, minden más kérdés másodrangúvá vált, oly kérdések is, melyek később a nemzet sorsára döntő befolyásúak lettek.

A magyar politika nem fejlődött normálisan, itt az egyetlen uralkodó párt lett az udvarképes párt s az uralkodó ezzel a párttal azonosította magát. Ebből rengeteg sok következmény keletkezett, amelyből súlyos bajok keletkeztek az uralkodóra is és a politikai életre is.

Ez volt a helyzet a XIX. század végén. Magyarország alkotmányos életet élt, de csak részben, az uralkodópárt le volt kötve, az uralkodópárttal azonosította magát a korona, a nemzeti élet fejlődésének, de tökéletes felismerésének is gátjai voltak, a nemzet nem látta jól a politikai szükségeket, a veszedelmeket, melyeket benső- és külsőpolitikája méhében hordott. Itt a politikai szabadságot korlátozni kellett s elmulasztották a politikai nevelés azt a mértékét, amely a fejlődő világ-körülmények között akkor már szükséges volt. Néhány politikai dogmából állott az élet s egyre szűkült a láthatár, a politikai választások a régi megyei restaurációk medrében folytak, ilyen körülmények között kevés volt a tér a politikai iniciativa számára.

Sennyey Pál megkísérelte a konzervatív erők összegyűjtését, ez csak kis mértékben sikerült neki. Hiába számított bizonyos rokonerőkre, nem sikerült neki összegyűjteni őket. Magyarországon hiányzott a gyakorlati politikai élet, nem volt meg a politikai áldozatkészség; a jólét, fagyos quietismusba vonult vissza, engedett másokat gondolkodni és cselekedni, a világ hangulata úgyis ellenséges volt, az emberek nem reformálták önmagukat, hanem bíztak a hatalomban. Sennyey hamarosan elkedvetlenedett.

Sennyey művét Apponyi Albert folytatta, ő már sokat tanult Sennyey balsikeréből s más alapokon szervezte pártját, de ugyanazon nehézségek előtt állott ő is, mint Sennyey. A függetlenségi politikusok a nemzet aspirációit szitották, a tényleges hatalmi körülményeket nagyrészt elhanyagolták, abban volt a tragikum, hogy a magyar politika nem tudott reális alapon szabadon fejlődni, ennek áldozata lett Magyarországon a nemzetiségi politika. A politika megcsontosodott a maga útján, a választójog nem fejlődött, a láthatár összeszűkült, sokan reménytelenül hagyták el a politikai teret s az elégedetlenség más utakra tért. Elnémítani lehet valakit és egész irányokat is a politikában, de nem biztos, hogy abból haszna van-e a nemzetnek.

A vallás és a XIX. század.

A vallás a modern korban is csak olyan fontos, mint régen volt. Igaz, sokakat elvontak a vallástól, de sokan sokkal buzgóbban élnek, mint azelőtt. Pedig sok minden történt, hogy a vallást elnémissák, a vallásellenesség útja hosszadalmas, mint a vallásé, tulajdonkép az egész az emberiség fejlődésének útja, a külső állapotoknak az ezredéveken át változniok kellett, a lényeg nem változott, most is, napjainkban is, a vallásnak megvan a maga diadalútja, bár hasonlóan, minden kornak megvan a maga kinszenvedése is. Az új világ megváltoztatta az állam és a társadalom régi kereteit és formáit, de ez lényegében nem egyéb, mint az emberiség haladása. Némely területen sokat veszítettünk s új területeken még többet hódítottunk, ez a világ fejlődése. Az újkor megváltoztatta a középkor gondolkozását és életformáit, a sok felfedezéssel jönnie kellett a változásnak, nem lehetett a régi kereteket fenntartani. Új birodalmak, világbirodalmak keletkeztek s ez tágitotta a látkört, de egyszersmind megváltoztatta a régi formákat. A protestantizmus megváltoztatta a gondolkozásmódot s az életmódot is, többé a régit változtatlanul fenntartani nem lehetett, a katolicizmus helyzete új lett s vele az emberek életfelfogása. De megváltozott minden a gazdasági életben is s vele a szorosan összekötött erkölcsi életben is. Nagy birodalmak keletkeztek, minden központosított, a központi hatalom fejlődött s az emberiség haladt az abszolutizmus felé. Ez a fejlődés útja volt, szükség volt a gazdasági erők központosítására, a gazdasági élet nagy kezdeményezőinek szükségük volt a központi erő támogatására, idegen világrészekben keletkezett gazdasági vállalataik biztosítására, ez mind sürgette a központi erők kiépítését, a nagyhatalmi állás szükséges lett. Richelieu átalakította Franciaországot s alapvetője lett XIV. Lajos kormányzásának.

Azonban az abszolutizmus nagy pusztítást vitt végbe a vallási életben ; külsőleg nem, külsőleg jó viszonyt tartott fenn a vallási intézményekkel, de oly jogokat tulajdonított magának, amelyek az igaz vallási szabadsággal összeférhetetlenek. Sokszor csalóka látszatot teremtett s a fény által megtévesztette az embereket, saját hatalmát túlzásba hajtotta a lelki téren is ; oly lelki szolgásgát teremtett, aminőt a korábbi korszak nem ismert ; meggyérültek, elnémultak, az ellenálló szellemek s a lelki függetlenség és szabadság érzete egyre sorvadtt. Amellett az abszolutizmus magát «felvilágosult» abszolutizmusnak nevezte s mikor már a független szellemektől kevésbé tartott, meg is kísérelte a maga önkényes akaratának erőltetését minden téren, a lelki téren is. Csekélyke hivatalnokok óriás dolgokat mertek a lelkiekben is.

A francia forradalom iszonyú véresen kezdte az abszolutizmus letörését, de az nem ment hirtelen, egyelőre a XIX. század elején a duodec fejedelmek is megmaradtak a maguk lehetetlen önkényes állapotukban, a vallási meggyőződés erősen érezte ezt a megalázó állapotot. A XIX. század elején a vallási meggyőződés újjászületését élte s ennek hatása kiirthatatlanná lett az egész századon keresztül. Igaz, hogy vele egyidejűleg a liberalizmus is nagyon izmosodott, mely később konkurrenssé lett s a neutralizmust erőltette, de a század elején keletkezett romanticizmus annyi erővel hatott a szellemekre, hogy a vallási meggyőződést egész századon át többé gyengíteni nem lehetett, sok diadalt aratott ez a meggyőződés a XIX. században, ez a század sokkal vallásosabb lett, mint elődje.

A 48-as forradalom átalakította Európát, a parlamentarizmus győzött, s a liberalizmus lett az úr. A kapitalista produkció diadalait ülte, a tőkének egyelőre korlátlan szabadságra volt szüksége. A szabadságtól visszhangzott a világ, ez a szabadság és ez a prosperitás egyelőre egyeduralkodóvá vált Európában s hatalmi túlerejében ellenségeskedést kezdett a vallási meggyőzéssel. A magyar liberalizmus is megjárta ezt az utat. Természetes, hogy a nemzet legkiválóbb szellemei a szabadságra és a prosperitásra törtek, előttük állottak az európai példák, nemzetüket nagygyá, szabaddá és gazdaggá akarták tenni, így ment át a magyar liberalizmus, a liberalizmus minden fázisán, egész a vallási összeütkezésig.

IX. Pius pápa tragikus sorsra jutott, benne megvolt a legjobb szándék, hogy az emberiséget összeütközések nélkül vezesse át a válságokon, ez nem sikerült, az ő sorsa mindinkább tragikusabbá vált, de épen az ő sorsa egészen új munkára inspirálta a vallásos meggyőződést. Már a frankfurti parlamentben egymásra találtak a vallásos meggyőződésű férfiak s ettől fogva nem szakadt meg ez a munka az európai par-

lamentekben. Igaz, hogy a két európai nagyhatalom, Franciaország és Ausztria-Magyarország egy ideig más viszonyok között éltek. III. Napoleon megtalálta a módját, hogy az egyházat a maga pártjára vonja s a plebiscitumokkal bámulatos játékot űzött, de Mac-Mahon bukása után ott is nehéz napok következtek. Ausztria szintén ugyanezen útra jutott. A szövetséges német állam, benne volt a legsúlyosabb «Kulturkampfban». Bismarck nem szívesen vállalta ezt a harcot, de őt is elsodorta a korszellem; mikor már harcban állt, nem akarta a vereséget, s végre barbár eszközökkel küzdött. Bismarck Andrásyban segítséget keresett, de Andrásy elég óvatos volt, hogy Bismarckot elutasította, azért mégis, Auersperg és Streemayer, Bismarck kedvében jártak, akkor divat volt küzdeni a vallás ellen. IX. Pius mélyen megrendülve szemlélte az eseményeket, Ferenc József Hajnald bibornokot küldte a pápa vigasztalására, de Hajnald kedvezőtlen fogadtatásra talált.

Magyarország még mindig óvakodott az egyházi konfliktusoktól. A képviselőház baloldalán állandóan biztatták a kormányt az egyház ellen, de Tisza Kálmán óvatos volt, részint ismerte uralkodójának vallásosságát, részint szüksége volt minden erő támogatására, de a középiskolai törvény tárgyalása nagyon különös fényt vetett a dolgok állására, Tisza Kálmán indokolatlanul nagyon fenyegető álláspontra helyezkedett; a katolikusok láthatták, hogy a béke nagyon gyöngye lábön áll. Végre, a 90-es évek elején teljes erejével tört ki az egyházpolitikai küzdelem.

Zichy Nándor kezdeményezése.

Ha Magyarországon nem akadt volna senki, aki a katolikus részről az egyházpolitikai küzdelemben, a nagy harcban vesse magát, az nagyon gyászos állapot lett volna. Nem is lehetett arra gondolni, hiszen a képviselőházban is volt sok vallásos meggyőződésű ember, csak az volt kétséges, hogy ez a küzdelem milyen eredményekkel fog végződni, sokan ellenálltak, de az ellenállásnak a foka volt bizonytalan, efemerhatású lesz-e az ellenállás, vagy állandó hatású lesz-e. Sokan, igen tekintélyes politikusok, csak az első esetre gondoltak. Abban az esetben a katolikusok vereséget szenvedtek volna s egy kis idő múlva, csorbult presztizszel új vereség előtt álltak volna. Ekkor már sokan voltak Magyarországon, kik a tények logikáját világosan látták s gyökeresebben fogták fel a helyzetet. A korszellem határozottan ellenséges volt. Nagy hatalmak állottak a túlsó oldalon. A liberalizmus elterjesztette a vallási közömbösséget, nem volt divat a közéletben a vallásért szót emelni. Mindenki bántatlanul sértegethette a vallási meggyőződést. A sajtó egészen ellenséges volt, a gazdasági hatalmak ignorálták a val-

lási érdekeket, a szellemi irányok, kezdve az ifjúságtól, egészen a legmagasabb körökig, egészen más irányban voltak elfoglalva, a vallás számára nem maradt érdeklődés, itt volt az egyház, mint prédája a korszaknak. Ezt látta be Zichy Nándor. Megkísérelte igen magas, s a legmagasabb erők befolyásával, a régi, kipróbált erők összegyűjtését, a kísérlet nagyrészt sikerült, de még nem volt vége a küzdelemnek s az ellenkező áramlatokra Zichy Nándor sorai bomladozni kezdtek. A küzdelem orkánszerűleg tombolt, s Magyarországon fenekestül felkavartatta minden, sebet kapott mindenki, Zichy Nándor látta, hogy nem bírja tartani a csatasort, emberei gyöngéknek mutatkoztak, Zichy Nándor lelke lánggal égett, s nem bírta a küzdelem eredménytelenségének gondolatát. Tudta, hogy a további küzdelem kockázatos, s mérhetetlen áldozatba kerül, előtte állott a kétség, megveretni, vagy mérhetetlen áldozatokat vállalni. Zichy Nándor az utóbbit vállalta.

Tagadhatatlanul Zichy Nándor a külső példák hatása alatt is állott, Windthorst akkor fejezte be az ő dicsőséges életét, Frère-Orban legyőzetett, Schaepmann diadalt aratott, Mermillod örömmel üdvözölte diadalmasan küzdő honfitársait, Lueger diadalmasan hágott fokról-fokra fölfelé. Akkor XIII. Leo ült a pápai széken, a világgraszáló nagy államférfi. IX. Pius megaláztatásának napjai elmúltak s vele a liberalizmus legoffenzívebb korszaka is, XIII. Leo csillaga fennen ragyogott, szelleme hihetetlen fényt árasztott mindenfelé, Italia és Crispi ugyan duzzogott, de a Vatikán gyászának napjai rég eltűntek már. XIII. Leo teljesen értette a parlamentarizmust s nem félt tőle semmit, biztos kézzel irányította a munkát s ez a munka nagy eredményű lett.

Zichy Nándor mélyen vallásos lelkére nagy hatással volt a pápa, tudta ő, hogy a küzdelem nagy, a barátság megbízhatatlan, a politikai élet békákban van, de Zichy Nándor elhatározta magát a küzdelemre és szavának ura lett.

Politikai küzdelme következtében elszigeteltetett a többi párttól s kellett neki az egyházpolitikát programjának sarkkövévé tennie, így keletkeztek az európai egyházpolitikai pártok.

Zichy Nándor programja új politikai iniciativa a magyar politikai életben, követelte, hogy a vallás érdekei respektáltassanak az állami életben, új szociális és nemzetiségi politikát követelt.

Zichy részben érte el a célját, amint a nemzetnek egy részét sikerült neki megnyernie. Legtöbbet ért el az egyházpolitika terén, pártja ugyan nem csinálta meg az egyházpolitikai törvények revízióját, ehhez a párt gyöngé volt, hasonló pártoknak sem sikerült Európa törvényhozásaiban az egyházpolitikai törvények revízióját kivívni, de azt sikerült kivívni, hogy az állam a vallás érdekeit respektálja. A jövőben

nagy küzdelmek várnak az egyházra Európa minden államában, e tekintetben a vallás érdekeinek megóvása attól függ, hogy a vallásos meggyőződésű emberek elég erőt fognak-e kifejtteni a közéletben a vallásos érdekek megóvására.

Az bizonytalan, hogy a vallásos meggyőződés milyen formák és politikai pártkeretek közt fog küzdeni a jövőben, de egy a bizonyos, a vallásos meggyőződésnek életfeltétele a küzdelem a befolyásért a modern államfeltételek közt, minél nehezebbé válik ez a küzdelem, annál mélyebbé lesz a szívekben ez a meggyőződés, s annál szilárdabb küzdőkre talál az élet. Zichy Nándor nem tévedett az ő megindulása napján.

Zichy Nándor oly időkben kezdte meg pártalakítását, midőn már a szociális kérdés Európa közvéleményében igen nagy szerepet játszott. Magyarországon akkor még a kérdés kevésbé haladt volt előre, de a belátó emberek már akkor látták, hogy a kérdés mily átalakító szerepet fog játszani a társadalomban. Zichy Nándor szívesen állt a haladók élére. Szívesen segített e tekintetben, igaz, hogy ő nem láthatta az összes változatokat, de a készség a segítségre megvolt az ő lelkében. Ennek mindig kifejezést adott, barátjait sosem gátolta semminemű kezdeményezésben, sőt biztatta őket, őszintén törekedett a segítségre XIII. Leo szellemében.

Az nem elég, hogy jóakaratiúak legyünk e kérdésben, ez a kérdés úgyszólván mindent felölel s a kérdést gyakorlatilag és gyökeresen kell tárgyalni, ez a produkció a vagyon, s a népjólét kérdése, ez a tőke és a munka viszonyának kérdése, ennek a kérdésnek megoldása nagy mérsékletet, bölcseséget és erőt kíván az államférfiaktól. Tátongó kérdések merednek itt előttünk, minden államnak más és más a társadalmi s gazdasági problémája, mindenkinek más és más a feladata a kérdés megoldása körül. Magyarország megkezdte ezt a munkát, a szörnyű nehéz gazdasági viszonyok miatt nemzetünk e téren nem tud haladni oly lépéssel, amint kívánatos lenne s Zichy Nándor pártja soha sem feledkezhetik meg a feladatról, amely reá e téren vár. Magyarországon jelenleg is társadalmi és gazdasági konstruktív hibák vannak, ezek, így nem maradhatnak meg a mai állapotban, a gazdasági állapotok organikus kiigazításához hozzá kell nyulni, ez a legeminensebb állami feladat, ez újabb áldozatokat fog követelni, ezeknek az áldozatoknak meg kell lenniök, ezt Zichy Nándor pártja meggyőzően érzi.

Hasonlóan lendíteni akart Zichy Nándor a nemzetiségi kérdésen. Előtte Széchenyi István és Deák Ferenc példája lebegett, teljesen önzetlenül nyúlt a kérdéshez, nem akart vele politikai hasznot önmagának, csak a nemzet érdeke lebegett előtte. De sokszor a legjobb, legbölcsőbb, leghasznosabb akarat is semmivé válik az ellenséges körülmények között.

A nemzet akkor más úton volt és senki útvjáról akkor le nem téríthette, nem akart más tanácsot meghallgatni, fatálisan haladt a maga útján, a történelmi érzék és felfogás nem tudott felülkerekedni, a nemzeti önzés hevítette a nemzetet s nem tudott objektívvé lenni. Igaz, hogy most sem látunk objektivitást köröskörül, de nem is haladunk még a béke irányában. Európának sokkal higgadtabbnak kell lennie, hogy a saját érdekeit rendezni tudja. A kérdés Európában ma is teljesen megoldatlan, nem lehet kétségbeesni az emberi ész képességei tekintetében, nem azért van az ész, hogy teljesen áldatlan állapotokat teremtsen a földön. Eddig a kérdés megoldása nem sikerült, teljesen áldatlan állapotokban vagyunk Európában, de a megoldásnak egyszer sikerülnie kell, ez az egyik legnagyobb problémája az élő nemzedéknek.

Zichy Nándor bátor kezdeményező volt, nem tekintette magas korát, s nem tekintette a nehézségeket, nem ijesztette őt Sennyey Pál kísérlete, nem sokat tanakodott magában, kezébe vette a zászlót. Mélyen vallásos lelke nem nyugodott, míg meggyőződésének híven eleget nem tett. Az Isten megáldotta, céljainak nagyrészét elérte s működésének hatása a mai napig tart, reméljük, még igen soká fog tartani.

III.

MEGEMLÉKEZÉS MINDSZENTY GEDEONRÓL.

Sík Sándor rendes tagtól.

Mikor a Szent István Akadémia ugyanazon ünnep keretében hódol gr. Zichy Nándor és Mindszenty Gedeon emlékének, nemcsak két meg-egyező születési évszám véletlenének engedelmeskedik. Ezt a két nagy nevet mély eszmei rokonság kapcsolja össze. Bár egymástól meglehetősen távoleső területen, mindketten ugyanannak az eszmének apostolai : a katolikus gondolat egyetemes érvényesülésének, az emberi élet minden területét átjárni, megtermékenyíteni hivatott küldetésének úttörői és máig világító vatesei mind a ketten. A magyar katolikus politika megteremtője és a *Magányomból*, a *Büchner arcképe előtt*, a *Bevégzett tények*, a *Csak bátorság* költője voltaképpen ugyanannak a nagy történelmi küldetésnek megvalósítói : a hanyatló liberalizmus és a diadalittas materializmus sivárságában az örök csillagokra és az örök élőforrásokra mutatnak rá, amelyekből nemcsak az egyén meríthet vigasztalást, hanem politika és irodalom, társadalom és szellemi világ is felfrissülést, belső igazságot, mélységet, gazdagságot.

A katolikus költészet számára Mindszenty örök időre szóló érvényességgel tűzte ki a célt : «az élet bármely mozzanatát vallási ihlettel lehet megdallani, . . . magába az életbe kell bevenni az onnan kiüldözött hitérzelmeket s így az életet mintegy összerokonítani és megszentelni a vallás által.» Olyan program ez, amelyet ma is alig lehetne szabatosabban megfogalmazni. És ezt a programot Mindszenty nemcsak hogy — igazi előzmények és minták nélkül pusztán a maga művészi zsenialitásával — meglátta és megfogalmazta, de a tehetsége és körülményei megszabta korlátokon belül meg is valósította. Ez a történeti jelentőségű úttörő szerep és a legszerencsésebb ihlet perceiben írt néhány remek költeménye mindenkorra biztosítja helyét irodalmunk jelesei között.

Mikor ünnepi hódolatunk kegyeletével Mindszenty legsajátabb értékeit keressük, már a tisztelet is kötelez rá, hogy katolikus költészetünk e legnagyobb alakjával szemben a legnagyobbak mértékegységét alkalmazzuk. Ha e legnehezebb lattal mérve is súlyosnak fogjuk találni,

talán kevésbé kell félnünk, hogy a tanítvány kegyelete a valóságosnál ragyogóbb fényben látja a mester szeretett alakját.

* * *

Mikor Mindszenty költeményeit forgatjuk, szinte állandóan az az érzés nyűgöz le, hogy valami forrongó, nagy és mély erővel állunk szemben, amely nem tud érvényesülni. Mintha egy nagy költői tehetség szólna ezekben a versekben, aki mégsem tud nagy költővé válni. Olyanféle ez a benyomás, mint aminőt Madách, Katona sőt Berzsenyi legtöbb költeményének — nem a csekélyszámú remekeiknek — olvasása kelt. Nagy, elemi erőt érzünk a mélyben, amely azonban csak szípkörökben, erecskében szivárog a felszínre, az egész sodró áradatnak nem tud medret törni. Egy hatalmas költői tehetség dadogását, erőlködését, helyenkint sikolyait halljuk, aki — néhány nagy pillanat tűnő revelációján kívül — nem találja meg a maga kifejezési lehetőségeit. Máskor meg Tompára, Kölcseyre emlékeztet, akik a magukraparancsolt konvenció kényszerénél fogva a legtöbbször mintha mást, kevésbé súlyosat, kevésbé mélyet beszélnek, mint ami a lelkük mélyén forrong, amire nem tudnak vagy nem mernek szót találni, de amire néhány nagy költeményükben mégis csak rávillantanak. Mindszenty is mintha töredékeit, villanásait, földalatti morajlását éreztetné annak a nagy költőnek, aki benne lakott, de megszületni egészen nem tudott.

Régi tapasztalat, hogy kezdő, kialakulóban levő költőknél az igazi tehetséget ritkán egész versek, inkább egyes kiütő nagyerőű sorok és strófák árulják el, amelyekben a még ki nem bontakozott eredetiség elő-elővillan. Mindszentyt is — első könyve megjelenésekor — ezzel fogadja az élesszemű Toldy Ferenc: «Valahára egy kifejezett költői tehetség! Hathatós gondolatok, merész, képes előadás, nyelvrálo, lendületes, dallamos idomok, de mindez még tisztulásra váró. Hiányzik a conceptio átlátszósága s a művészi nyugalom, melynek az erő ömledése fölött is biztos kézzel kell tartani a kormányt.» Ez a tisztulás azonban teljes mértékben nem következett be később sem: a maga igazi hangját teljes biztossággal Mindszenty csak ritkán üti meg.

A merész, képes előadás és az erő ömledése, amelyről Toldy szól, szinte minden lapján fel-feltűnik, nem egyszer elragad. Lépten-nyomon olyan hatalmas erőű képekkel, kifejezésekkel találkozunk, amelyek a legnagyobbak lapjain is méltán foglalhatnának helyet. «Velőt a csontba és vért a szívekbe, A holtak is támadjanak, Az illatok oltára égjen, S épüljenek a szent falak!» kiáltja a szentek unokáinak. «Ti vagytok a világseb mirhája, ki tanított titeket szeretni?» — kérdi az irgalmas növérektől. A modern világ szellemi bálványai: a gőgtől meg-

márványult Dágonok. IX. Pius neve a nap arcába van írva, Látja észak, dél, kelet, nyugat, S amint fordul tengelyén a vén föld, Nevével tesz egy világot. Az igazság, bár sírján egy kővé keményült világ ül is, fölkel harmadnapon.

Mi a bölcsék szemvesztő tudása?
Blondin tánca Niagara habján.
A kor bámul, ujjong míg leszédül,
Az örvényben még nyomot sem hagyván.
Új név, új tan hullnak egyre-másra,
Elnyeli a századok zúgása. *(Magányomból.)*

Hiába zörgetsz Orkuszt ajtaján,
Az nem nyílik meg, csak a hit szavára ;
Itt összezúzik ész és tudomány,
Mert a vasajtó Istenkézbe zárva ;
S nem tudsz meg többet, mint a gyermekek,
Bár agyvelődöt föccsentsd a küszöbre ;
Több zajt nem keltesz, légy bármily remek,
Mint óceánon a kis gyermek ökle.

Vagy léssz hát Xerxes, aki hirtelen
Dühében nem bírván örült magával,
Bosszút állt a háborgó tengeren
S megvesszőztette katonái által ;
Te is megállsz ott, hol a végtelen
Kezdődik, s aztán szórsz rá gúnyt, szidalmat,
Sőt harcra hívod : hol vagy hát jelen,
Ha vagy? ó, Isten ! — s ő minderre — hallgat.
(Büchner arcképe előtt.)

Máskor meg csupa szín, ragyogás, muzsika: *Mózes a Néló hegyén*
így beszél :

Nem halod? Isten ! mint susog felém a
Bércek szellője kérő hangokon :
Jer, jer, hadd fűjjam homlokod redőjét,
Hadd játszadozzam ősz szakállodon

Nem halod rengni a szép pálma lombját :
Jer, jer, pihenj meg árnyékom alatt !
Jordánnak habját nem halod zokogni :
Jer, hadd mossam meg feltört lábadat !

Mennyi báj és gyengédség ömlik el *A szüzanya életéből* sorain :

... Ime, fölpirult vala
Az ékes május hajnala,
S a gyermek Jézust vágyteli
Anyjának kebelén leli.

Szemén az álom hímpora,
 Ajkán az élet bíbora...
 «Mi szép ez ajk, — ha szólana!
 — Mereng, sóhajt a Szűzanya —
 Mi szép!» — de el sem végező.
 Midőn könnytelt szeme közé
 Az Isten-gyermek föltekint —
 És olvadékony, mikként
 Tündéri hárfahang,
 Rejtelmesen, bűbájosan,
 Miként a bíboros csiga
 Zeng, fényes nyári alkonyon
 A tengerek hullámiba;
 Édesdeden,
 Mint mennyeken
 Az ős szeráfharmonia:
 Rebeg egy szót,
 Egy drága szót,
 E legkedvesb szót: «Mária»!

Ha ezek a sorok Vörösmarty egyes helyeit idézik lelkünkbe, egyenesen a *Vén cigányra* emlékeztetnek a *Visio* strófái:

Országok zúgnak, mint fölvert darázsok,
 S rohannak, merre a zászló lobog,
 A légben titkon, láthatlan kezekben
 Kürtök harsognak, pörgenek dobok;
 Éjenként izzó lánggolyók sűvöltnék,
 Kócsagja fénylik harci üstökösnek,
 Hős pattan ki a népisten fejéből,
 Büszkén fegyverzett hős — egy milliomm...
 Emeld fel fődét, drága szent igazság,
 A te váltságod már közel vagon.

Hasonló sorokat, strófákat, verstördékeket tömegesen lehetne idézni könyveiből. A fogékony olvasó újra meg újra a nagy lira lehelletét érzi. De a benyomás gyorsan elröppen, a hang szeszélyesen megváltozik. Erőszakos kifejezések, mesterkelt képek, fék nélkül ömlő ötlet-invenciók, dagály és üres szavalás kergeti egymást, a szerkezet elferdül, a vers elnyúlik, nem egyszer a ritmus is megdöccen, néha hosszan is sántikálva bandukol. Mintha az ihlet elfáradt volna: a paripák kimerültek, a kocsis mégis tovább hajszolja a fogatot. Persze, a dagálynak, a mesterkelt, bizarr, túlzó kifejezéseknek, a képzavarnak ez az áradata — a hozzáértőnek egy pillanatig sem lehet ez kétséges — mégsem azonos az erőlködő dilettáns hamis hangjával. Az alaktalan erőnek, a kifejezés revelációjáért küzködő, magamarcangoló nagy tehetségnek drámai robbanásai ezek: ugyanaz a zseniális mértéktelenség, amelyet Kölcsey Berzsenyi-

nek vet a szemére. Mindegy : egész verset, egy élményből született, egy ihlet erejében fogant, egy hangnemben végigzengetett, külsőleg és belsőleg egészen ép költeményt alig néhányat találunk nála. A nagy erő, amelynek jelenlétéről nem lehet kétségünk, el van fojtva. A mondani-való, amely megvan, amely igaz, erős, mély : nem tud kialakulni, nem tud adaequat formát kristályosítani maga köré. Mi lehet az oka ennek az izgató egyenetlenségnek? Ennek a folytonos robbanásos harcnak, amelyben oly ritka a tökéletes győzelem és oly gyakori a dicsőséges vereség?

Kétségtelen, hogy külső körülmények is nehezítették Mindszenty belső művészi kialakulását. Pályájának első felében, amíg Eger szellemi levegőjében élve sűrűn érintkezett az emberekkel, köztük lélek és irodalmi műveltség tekintetében előkelő szellemekkel is, csupa olyan erős hatásoknak volt kitéve, amelyek nem kedveztek sem egyénisége művészi elmélyedésének, sem az igazi magáratalálásnak. Eger nagy irodalmi hagyományai, Tárkányi példája és tekintélye egyaránt a tradicionális egyházi költészet tárgyi és formai követeléseit állították eléje öntudatlan sürgetéssel : ismert kedves témákat, leszűrt, általános érzéseket, kikerekített, kissé józan koncepciót, hagyományos himnuszstrófákat, — és újabban a Bajza-Tárkányi művelte románc- és dalformát. Ennek a hagyománynak keretei között Mindszenty erős egyénisége és szertelen képzelete nem férhetett meg, viszont újat keresnie az általános ízléssel szemben minták, indítások nélkül nagyon nehéz lett volna. Szemere Pállal való baráti viszonya és az öreg mester esztétikai tanításai a maguk bizzarr rendszertelenségében minden értékes indítás mellett sem hathattak koncentráción, befelé fordítón, a Toldy követelte művészi tisztulás irányában. De ugyancsak szétszóró, az elmélyedésnek nem kedvező hatással kellett rá lennie az egykorú költészet hangosabb, erőszakosabb sodrású főhullámának, a petőfieskedők lírájának is. Ez az irodalmi áramlat, amelynek hatása pedig Mindszenty költészetén a leg-erősebb nyomot hagyta, csupa olyan szélsőséget erősített meg benne, amire amúgy is hajlama volt : a fantázia durcás féktelenségét, a színek mindenáron való hajszolását, a belső forma elhanyagolását, a versnek (főleg a magyaros formákban) szándékos könnyen-vevését. Így a korhatás csak hatalmasabbá tette a belső elmélyülésnek amúgy is benne magában adott akadályait. Pályájának első felében tehát, amikor költői formavilága kialakult, semmi sem kedvezett a költői magáraismerésnek. Második felében viszont, mikor a szenterzsébethi plébánia elvonultságában Egertől, vasúttól, barátaitól, irodalmi érintkezéstől távol, egyre jobban magába zárkózva, lelkivilága erősebben a maga belső törvényei szerint alakult, akkor a szellemi kölcsönhatásnak, az élő irodalommal

való érintkezésnek, a megértés termékenyítő visszhangjának jóformán teljes hiánya nehezítette művészi magáraeszmélésének útját. Vannak írók, akiket a magány megtermékenyít, elmélyít; Mindszentyre nem így hatott. Jobban érezte az elhagyatottságot, mint a csendet; a meg nem értetést, mint a békét. Belső harcai nem csitultak el itt sem; az ember talán elmélyült, mindenestre elfáradt tőlük, a költő nem alakult harmónikusabbá: java költeményeinek legnagyobb részét még Egerben írta.

Mindezek a külső okok azonban csak egy mélyebben rejlő belső kialakatlanság mellett válhattak végzetessé. A művészi formák — amennyiben nem egyszerű epigonokról, kész formáknak szolgai utánzásáról van szó — mindig a művész legmélyebb emberi énjének, talán önmaga előtt sem egészen tudatos belső habitusának alkotásai. A költői kifejezés legfontosabb formai elemeit is, csakúgy, mint a tartalmiakat, a hagyományoknak és a korszerű hatásoknak másodlagos hatóerőin túl és innen az ember lelke, — lelke kiformálta világnézete és világérzése — alkotja a maga képére, mint ahogy a misztikus keleti filozófia szerint a lélek teremti maga köré a testet. Bizonyos, hogy Mindszenty egyéniségében is mély belső töréseknek, ki nem egyensúlyozott ellentmondásoknak, fel nem olvadt diszharmóniáknak kellett forronganiok. Hiszen ezek nélkül emberi sorsának is másként kellett volna alakulnia. Az olyan sóhajtások, mint *A költők apjához* (Szemeréhez) intézett versben: «Ő, engem nem szeretnek! Kisér a gyűlölségi átok... Amerre lépek, mindenütt Kő, tüske és csalán — Segíts keserveimben, Vigasztalj, ősz apám!» — meghatóan mutatják ezt. Nincs itt tér ezeknek a nyugvóponttra nem jutott belső rengéseknek, életrajzi adatokkal való dokumentálására, de nincs is erre szükség, oly megrázó bizonyságokkal szolgál rá költészete:

Minden rövid pere, mit eszmélve élek,
Az elfeledt kín tengerébe sujt.
Már parton álltam, s a hullámok ellen
Újra folytatnom kell a háborút.
Úgy fáj a lelkem, míg ismét kiérek,
Úgy forrja szívem a vércseppeket!
Eressz, eressz el, Laokoon kígyója...
Ó, halj meg, halj meg, bús emlékezet

(Emlékezet. Balaton-ciklus.)

Hadd égjek, mint az őszi erdő,
Melyet vihar tép, bőszünten kerengő,
S ha szívemből a végső láng kilobban,
Gyönyört találok e vad fájdalomban.

(Balaton-ciklus. XXVII.)

Rég lelökött engem Isten az egeből,
 Mint egy vakmerően fellázadt arkangyalt,
 Régen láttam én már szívem, lelkem egén
 Bár egy kis csillagot s felüdítő hajnalt;
 Hanem hullok egyre, míg a mélyben veszek,
 Míg végkép elégek vagy feledve leszek.

(Vezeklés.)

Ezek a belső harcok viszik utóbb nem egyszer a fásultságnak, a kiábrándultságnak, szinte már a szarkazmusnak hangulataiba (*Hatudtam volna, Havas felhők*); ezek adják ajkára az ilyen felkiáltásokat: «Megöli az élet fagya A büszke, bátor szellemet!»; máskor meg a pihentető halál utáni sóhajtas megrázó strófáit:

Mi jó lesz ott lenn a
 Föld alatt,
 Hol megfagy a fájó
 Gondolat;
 Mint lidérc egy éjjel
 Megjelen,
 Azután eltűnik
 Hirtelen...

(Havas felhők. IV.)

Ezekből fakad egyik legszebb költeménye, *Az erdőben is*:

Ti bátor fák, ti őszinték,
 Szaggassátok le hamar
 A kebel nyugzó vasingét,
 Mely megfojt, míg eltakar;
 — Ó, erdő! rejts el engem!

Ó, feledd, hogy ember voltam,
 Ez átkos faj gyermeke
 És ha szívem végsőt dobban
 Békülj, békülj ki vele;
 Boríts be hervadt levellel,
 Sirass el tiszta könnyeddel
 És alszom, alszom, alszom...

Ime a folyton küzdő, forrongó, megpihenni soha nem tudó, hol a fantázia legirréálisabb magasságaiban csapongó, hol meg a durva életvalóság göröngyein bukdácsoló és a bukdácsolásba belefásuló, minde-
 nestül kifejlődni, minden értékes lehetőségét megvalósítani nem képes lélek! Mikor a fantázia szertelenül csapongó szín- és erő-elemei tombolnak lelkében: a művészi belső formához szükséges nyugalom, a nemes értelemben vett mérték hiányzik. A magába-hullás, a fásult zsibbadtság idején a fantázia szárnyai csüggenek bénán. Nagy alkotásoknak egyik állapot sem kedvez. Ez az egyéniség ezek alatt a hatások alatt arra

látszik predesztinálni a költőt, hogy vagy egy legyen a régi himnusz-költészet és a Tárkányi-féle romantikus sablón ismert motívumait nyűvő egyéniségtelen epigonok közül, vagy elmerüljön a Petőfi-utánzás zavaros árvizében, a legjobb esetben egy új, egyházas, legendás-himnikus átlátszóbb hullámot vegyítve a másféle színárnyalatú rokon vizek tarkaságába. Ha nem kerül a költő életébe valami nagy, centrális élmény, amely el tudja foglalni mindenestül, amely le tud nyúlni személyiségének legmélyebb rétegeibe és reális tartalmat tud adni forrongó, robbanásig feszülő érzés-dinamikájának, akkor Mindszenty Gedeont ma a félbemaradt tehetségek, a magyar irodalom be nem váltott ígéretei közt kellene elkönyvelnünk. Akkor csak egypár szép strófát, néhány gyönyörű sort, egy-két felejthetetlen képet hagyott volna ránk, de egész verseket, abszolút értékű költeményeket, időálló alkotásokat nem.

Katholikus költészetünk felbecsülhetetlen szerencséjére Mindszenty csakugyan megtalálta ezt a megváltó élményt. Érdekes, hogy ez a nagy élmény ennél a nagy intenzitású érzés-embernél nem az egyéni érzelmi életnek területén bukkan fel: ott megható lélekkítárulások, hatalmas robbanások, lefojtottságok és fásulások váltakoznak, a nagy egy-lendületig nem jut el. Nem is a hazafiúi érzés világából csap fel a nagy ihletvulkán: hazafias verseiben nem jut tovább a Tárkányiban kifejeződő vallásos-hazafias hagyománynál. Ahol Mindszenty igazán mélyet és nagyot él át, és amiből újat, eredetit és nagyot alkot, az legfelsőbb lényege szerint katolikus élmény: a világegyház élménye.

Nem mondana igazán jellemzőt Mindszenty költészetére, aki egyszerűen a vallásos költészet nevével illetné. A vallásos költészet nagy centrális élménye: az Istennek és az embernek személyes viszonya, a zsoldároknak, a nagy misztikusoknak, egy Szent Ágostonnak, egy Prohászkanak örök témája nem jutott uralkodó szerepre Mindszenty lelkében. Semmi sincs benne a misztikusból; néhány megrázó bűnbánó mellverésen kívül (*Új Ágoston, Nagypénteken*), ebből a tárgykörből való költeményei inkább a tradíció kívánta sablon, a külsőséges alkalom vagy a józan eltökélés műveinek érzenek, mint a belülről jövő és visszafojthatatlan ihlet gyümölcseinek. Nem is papi költészet ez, legalább abban az értelemben, amelyben a papot elsősorban a lelkek pásztorának, az emberi szenvedés megérzőjének és együttérzőjének, a bűn és a belső nyomorúság siratójának és orvoslójának, szóval a testvérnek és atyának érezzük. A papnak és a lelkeknek ebből a termékeny viszonyából Mindszenty alig néhányszor szív ihletet (*Nyugodjatok meg, Kácsi búcsún, Egy beteg nőhöz*); legmélyebbet itt is a büntudat mélységeiből merít, talán legmegragadóbb, leghatalmasabb alkotását: az *Igére vár a nép-et*. A szószéken álló pap, aki az ígét akarja hirdetni a bűnösöknek, és közben

a maga gyengeségére, bűnösségére gondol, drámai erővel lép elénk ebben a megrázó költeményben :

Le, le e helyről — Vagy mégsem . . . hiszen
Te vagy Szentlélek úr szívem felett.
Ha kő, lehelj rá és megrepedez,
Ha gyöngé nád, még buzogány lehet.
Csak te segélj — és én szólni fogok,
Hogy magam is üdvözülök belé !
— Hisz Dávid is nagy bűnös volt, midőn
Leggyönyörűbb zsoltárait veré !

De ezek egészen ritka hangok nála, a központi, a mindent megmozgató élményt nem ezek fejezik ki. Ezzé a nagy, lélekátjáró, alakító erővé az egyháznak, a katolikus világegyháznak belső átélése lett. Már egészen fiatal korában, még árokszállási káplánsága idején feltámadt benne ennek az élménynek fénylő víziója :

Isméritek a gyémántkoszorút,
Ó, emberek !
Mely egy világot átölelve tart,
Oly nagy s remek !

Az én szent társaságom az, melyért
Szívem dobog ;
Nevével fölkelhettek akkor is,
Ha meghalok.

(A kath. egyház.)

A világölelő egyház : ez Mindszenty alapvíziója. Ez a hatalmas kép rabul ejti már pályája kezdetén és megtartja magának mindvégig. Igazi vízió ez, látja, valósággal élő, lelkes lénynek látja, és láttatni tudja velünk is. De az élmény igazi, belőle való termékeny alakját csak később, az egri korszakban, az ötvenes évek vége felé ölti fel. A kezdetben nyugalmas kép megmozdul, elevenné válik. A fenség csendes békesége megrezdül, a vízió királyi egyház-alakja leszáll a trónról és fegyverbe öltözik. Az egyház élete nem békeség, hanem harc. Materializmus és racionalizmus, liberalizmus és radikalizmus, szabadkőművesség és mazzinizmus támadják mindenfelől. Büchner, Strauss és Rénan, Cavour és Garibaldi, kultúrharok és szekularizációk kora ez. «Most a kereszténység küzd a pogánysággal, a nihilizmussal — írja Mindszenty. — Sikerült-e oly magaslatra vergődnöm, hogy a küzdő egyház szavamat hallja s lelkesedést merítsen kúrhangjaimból? Itéljék meg mások ; de biztos vagyok, hogy e harci szózataimban a kor üterére tapintottam.» Valóban harci szózatokat ír és beléjük viharozza minden tomboló belső lélekregnését. Történelmi konfliktust lát : a Krisztus és az Antikrisztus

harcát ; beleveti magát egész lelkével. Eddig fantáziájának csak egyik karjával ékesíthette vízióját : azzal, amelyik a ragyogó színek ecsetét kezeli. Most a másik is munkába áll : a robbanásos, a feszülő, a drámai erők. A kép óriási arányokat ölt : elfér rajta szertelen képzeletének minden túlzása ; hiszen oly nagyot alig lehet mondani, hogy a történelem e legnagyobb drámája meg ne bírja. A sztatikus kép dinamikussá elevenedik. Egy nagy, emberfeletti, isteni harc dübörög előttünk, egy apokaliptikus küzdelem : egyház és pogányság, jó és rossz, Isten és ördög robban egymás ellen. A legizőbb ihlet perceiben ez a kollektív költészet egyenesen a kozmikus határait verdesi :

Az egyház él, Sion ragyog !
 Örvendjete ó, angyalok.
 Halld meg világ, halld meg pokol,
 Hallja, ki él, vagy haldokol.
 Halljátok meg, nyugot, kelet,
 Éjszakvihar, forró szelek,
 Tenger, folyók és szárazok ! . . .
 Az egyház él, Sion ragyog ! (Diadalének.)

Széles tartalmú kollektivitása mellett : ez a költészet megragadóan egyéni tud maradni. Az élmény tüzeiben az egyház nagy történelmi ügye a költőnek legbelsőbb, legszemélyesebb dolgává forrósodik :

Elvonultam a zajos világtól,
 Mint cinke, lombok sátorába.
 És nem tudok megnyugodni itt sem
 Elhat hozzám mennydörögve, mélyen
 A lelkeknek óriás rengése,
 Ott dúló a korszellem méhében ;
 Hallom zúgni az éjféli orkánt,
 Mintha Istent, Krisztust marcangolnák.
 S felsikoltok szívemig sebezve :
 Mit akartok a mi Istenünkkel ?
 Gyilkot mértek rája, átkozottak ?
 Áldozatnak újra egy Isten kell ? (Magányomból.)

Ez a nagy líra hangja. Ime a nagy élmény formaalkotó ereje. Ezekben a költeményekben egy egészen egyéni formát teremt magának, a rapszódikus, víziós ódának egy nemét, amelynek rokonait Vörösmartynál és Komjáthy Jenőnél kereshetnők, és amelynek irodalmi hatását Kemenes Ferencről egészen napjainkig, akár Mécs Lászlóig nyomonhatnók. Tehetségének minden értékes ereje érvényesül ezekben a versekben, gyengeségeinek zavaró disszonanciái visszaszorulnak. A nagy élmény ihlete-reje acélos szerkezetbe markolja a mondanivalót, a színek

áradásának mértéktelenségét észre sem vesszük az átélés melegétől csillogó eredetiségük miatt, egy-egy mesterkélt képnek bántó hatását — mert egy-egy ilyen olykor még ezekben is felbukkan — pillanatok alatt feledteti az újabbak, hatalmasak, ragyogók, szuggesztívek ellenállhatatlan sodra. Ezekben a költeményekben ritmikus művészete is szeplőtelen.

Igaz, csak néhány vers az, amelybe adaequat módon sikerült belealkotnia ezt a nagy saját-élményt — az *Igére vár a nép*-en kívül talán a *Szentek unokáihoz*, a *Diadalének*, a *Krisztus feltámadása napján*, a *Visio* és a *Büchner arcképe előtt* tartoznak ide. Nem sok, — de az irodalomtörténet arra tanít, hogy még ennél kevesebb igazi nagy-érték is elég a halhatatlanságra. Mont ahogyan Madách, Katona annyi sikertelen erőfeszítés után egyetlen nagy alkotásba adta bele mindazt, ami lelke legmélyén forrott, mint ahogyan Berzsenyinek a művészi önkifejezésért vívott hosszú, keserű, véres belső küzdelmeiből csak néhányszor, de akkor annál csodálatosabb erővel és tisztasággal született hozzá méltó és örökre szóló alkotás : Mindszenty egész életforrongása ebbe az öt-hat nagy költeménybe építette bele maradék nélkül minden emberi és művészi értékét. Ebben a néhány költeményben a monumentális líra hangja szól és a modern katolikus költészet születik meg.

A TÖRTÉNELEM-, JOG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK OSZTÁLYÁNAK FELOLVASÁSAIBÓL.

A szabadságharc diplomáciája.

Horváth Jenő vendégnek 1928. évi február 3-iki felolvasása.

Hogy a szabadságharc történetírása egészen a 80-adik évfordulóig nem alkothatott olyan munkákat, melyekben a korabeli történelem részletei felderítve vannak és az események szorosan összetartozó egészben foglalnak helyet, az pusztán annak tulajdonítható, hogy a levéltárak vonatkozó anyagának feltárása előtt ily szintetikus művet nem volt lehetséges.

A levéltárak megnyitása természetesen csak a lehetőséget adja meg ahhoz, hogy a szabadságharc korának nemzetiségi, gazdasági, politikai — és pedig parlamentáris, kormány- és külpolitikai — katonai és egyéb története megírassék ; a szükségletet nem az alkalmosszerűségből, hanem abból merítjük, hogy a magyar állam és a magyar nemzet megmaradásának és boldogulásának előfeltétele annak az utolsó évszázadnak beható és szakszerű megismerése, értékelése és tapasztalatainak értékesítése, melyben a mai problémák gyökereznek.

Az elmúlt évszázadok nagy küzdelmeinek időszakai : a reformkorszak 1848-ig, amidőn Magyarország parlamentáris állammá alakult át ; az abszolutizmus és a provizorium kora 1866-ig, midőn a Német Római Szent Birodalom utolsó változatában is elbukott és az árván maradt Ausztria Magyarországgal megegyezésre lépni volt kénytelen ; végül az osztrák-magyar dualizmus 1918-ig, a magyar nemzet életszakának ma már olyan befejezett korszakai, melyeknek vizsgálatában a kutatásnak nem kell a politikai ellenvetések és pártállások útvesztőibe, vagy az általánosításnak sovány mezőire tévednie. A forrásoknak, melyek a történelmi kutatás alapját képezik, ezer és ezer darabjai állnak rendelkezésre azoknak, kik a nemzet közelmúltjának feltárásával igyekeznek megismertetni a jelent és bevezetni a jelen felvilágosításával a közeljövőt.

A szabadságharc diplomáciai története, melynek e helyen csak általános irányelveit óhajtjuk megismertetni, legjobb kézikönyveinkben is alig foglal el néhány oldalt, mert kevés volt az, mit eddig a források alapján elmondani lehető volt.

Voltak, akik megkísérelték, hogy a kérdéssel külön és behatóbban foglalkozzanak, de annak a két írónak a szerencsétlen sorsa, kik e kísérletet megkockáztatták, nem jó biztatás annak, aki nyomukba lépni akar. Az osztrák Alter Vilmos, ki a magyar szabadságharc külpolitikájáról kézikönyvet írt (*Die auswärtige Politik der ungarischen Revolution, 1848—1849. Berlin, 1912.*), önkézével vetett véget életének, mert nem látott forrásokra hivatkozott, amelyek utóbb nem létezőknek bizonyultak. Az angol Sproxton Károly, ki Palmerston lord angol külügyi államtitkár magyar politikájával foglalkozott (*Palmerston and the Hungarian Revolution. Cambridge 1919.*), fiatalon esett el a flandriai harctéren és lehetetlenné vált az az óhajtása, hogy a bécsi és budapesti levéltárak vonatkozó anyagával megismerkedhessék.

E sorok írójának sem az a célja, hogy felvegye a fonalat, mely Alter és Sproxton kezeiből kihullott, mert arra később nála hivatottabban fognak vállalkozni. Az alábbi tanulmány csupán összefoglalni törekszik azokat az eredményeket, melyek a titkos állami levéltáraknak a világháború befejezése óta hozzáférhető anyagából levonhatók.

I.

A diplomáciai történelem eszközeivel és módszereivel végzett kutatás a szabadságharcot ma már nem egészen akként állítja be, amint azt kézikönyveinkben látjuk, melyek az egész kérdést eddig többé-kevésbé bel- és pártpolitikai szempontból vizsgálták.

Mindenekelőtt tisztában kell lennünk azzal, hogy Magyarországot az 1848-diki törvényhozás Ausztriától nem választotta el, amit senki sem állapít meg, pedig az magukból az április 11-diki törvényekből kiolvasható.

Az is bizonyos, hogy ezek a törvények Magyarország alkotmányos kormányzatát Ausztria kormányzatától elkülönítették, amit világosan bizonyít az, hogy az április 15-diki osztrák alkotmánylevél kifejezetten csak az osztrák tartományokra vonatkozott.

Nem szabad megakadnunk ez ismétlésnek látszó megállapításon, mert az osztrák történetírás, az osztrák jogtudomány és az osztrák publicisztika ezt a tényállást nem szívesen ismeri el, amint az osztrák császári kormány is azzal igyekezett az állítólagos hiányt pótolni, hogy az 1849 március 4-iki osztrák alkotmánylevelet Magyarországra is kiterjesztette, ami csak Magyarország alkotmányjogi és kormányzati függetlenségének, az 1848 április 11-ikén szentesített törvényeknek romjain volt lehetséges.

A magyar történetírásnak és különösen a magyar jogtörténetírás-

nak, mely utóbbi nemcsak ezzel a kérdéssel foglalkozott feltűnően keveset, de a Pragmatica Sanctio utáni magyar jogfejlődést is alig méltatta figyelemre, legalább nem tette azt a most már megközelíthető források alapján, melyeknek feltárása és ismertetése az egész jogtörténeti felfogásra döntő hatással lesz, meg kell állapítania, hogy az 1849 márciusi osztrák összbirodalmi alkotmánylevél az 1848 áprilisi osztrák és magyar kodifikációknak azon hiányát akarta — egyoldalúan — pótolni, hogy a fejedelem személyében egységes Habsburg Birodalomnak 1848 tavaszán elkövetkezett kettéválása után a fejedelmi (udvari) kormánysszékek feloszlataása nem történt meg. Ez volt az, amit 1861-iki felirati javaslatokban Deák Ferenc sem ismert fel, mert érveit akkor még pusztán az 1848-iki törvényekre építette, amit azonban 1865-iki húsvéti cikkében már maga is elismert, mikor merev jogi álláspontjának korlátait a gyakorlati lehetőségek érdekében megnyitotta.

A kiadatlan okmányok százai beszélnek azokról a likvidációs tárgyalásokról, amelyek 1848 tavaszán megindultak, de befejezést nem nyertek, de amelyeket ezen a helyen nagyobb kitérés elkerülése végett meg nem említhetünk. Csupán azt kívánjuk megállapítani, hogy így az első magyar külügyminisztérium is, melynek élén Esterházy Pál herceg volt londoni nagykövetünk állott, csak abban a reményben alakulhatott meg, hogy a likvidáció befejezése után a magyar állam külön külügyi adminisztráció birtokába jut. Egyedül a magyar külügyminisztériumnak az Országos Levéltárban őrzött irattárából állapítható meg az, hogy a nevezett hivatal a fenti okokból semmiféle külpolitikai kérdéssel nem foglalkozott és hogy külpolitikai ügyekben semmiféle külső kormányokkal és hatóságokkal nem állott összeköttetésben. Egyetlen politikai kérdés, a pesti angol konzulátus felállításának kérdése, volt csupán, amelyben Esterházy herceg a magyar kormány nevében szót emelt, de annak is viszont az irattárban kevés, majdnem semmi nyoma nincsen. Az 1848-ban felállított magyar külügyminisztérium kizárólag a *latere* ügyekkel, az udvarral és az osztrák császári kormánnyal és kormánysszervekkel való érintkezés ügyeivel, átiratok továbbításával és felségfelterjesztések elkészítésével foglalkozott.

Ennek az oka más alig lehetett, mint hogy a régi külügyi adminisztrációt sem fel nem oszlatták, sem ketté nem osztották, sem pedig annak az osztrák császári és magyar királyi kormányokhoz való viszonyát nem rendezték. Mivel azonban a külképviseleti szervek a diplomáciai gyakorlat szerint addig és azután is az államfő személyét képviselték, az 1848 áprilisi osztrák és magyar kodifikációk után gondoskodni kellett volna arról, hogy e képviseletben az osztrák és magyar államoknak egymástól eltérő jellege érvényre jusson. Ha ugyanis az

1848 áprilisi osztrák alkotmánylevél szerint az osztrák állam csupán az osztrák tartományokból és függőségekből állott, akkor az addig az egész Habsburg Birodalmat képviselő külügyi adminisztráció sem alakulhatott át pusztán osztrák császári hatósággá, mert Magyarország az osztrák császárságnak alkatrésze soha sem volt. Jogtörténészeink és közjogászaink vannak hivatva kimutatni azt, hogy a közös fejedelem addig közös jellegű külképviseleti szerveinek az osztrák császárság részére való lefoglalása épen olyan egyoldalú lépésnek volt tekinthető, mint az, hogy a magyar királyi kormánynak Budapestre költözött miniszterei közül Kossuth Lajos és Szemere Bertalan a fel nem osztatott és meg nem osztott bécsi külügyi hivatal megkerülésével a külföldön magyar megbízottakat — ügynököket, konzulokat, követeket és nagyköveteket — igyekeztek elhelyezni, akiket a megállapodott rend alapján azonban sehol sem ismertek el.

Amint ismeretes, a Batthyány kormány 1848 áprilisban Szalay Lászlót és Pázmándy Dénest István főherceg nádor és Batthyány Lajos gróf miniszterelnök aláírásával ellátott megbízólevéllel Frankfurtba küldötte, hol akkor a megalakulni készülő Német Birodalom alkotmányozó gyűlése tanácskozott. Nem szabad azonban elhallgatnunk azt, hogy a magyar kormány e kiküldetéshez az osztrák császári kormány hozzájárulását is kikérte. A levéltári anyagból viszont azt is meg lehet állapítanunk, hogy Kossuth és Szemere a már elutazott megbízottaknak olyan utasításokat küldöttek, amelyeknek szellemében azoknak a német nemzettel és a német birodalmi kormánnyal szemmeláthatólag Ausztria ellen fegyveres szövetséget kellett kötniök, ami a fennálló államjogi helyzettel nyilvánvalóan ellenkezett. A két miniszter azonban még tovább ment, mert Szalayt és Pázmándyt Párisba és Londonba küldötte követekül, ami viszont azért volt lehetetlen, mert egy államfőnek ugyanannál az államfőnél ugyanabban az időben két képviselete nem lehetett; annál kevésbé lehetett egy második képviselet, amely a már elismert képviselő és az általa képviselt elismert államfő kormánya ellen működött.

Szalay László frankfurti működéséről — mert Pázmándy csakhamar visszatért és a parlamenti életben vállalt szerepet — a legnagyobb elismeréssel kell megemlékeznünk, amely megérdemli, hogy beható méltatásra találjon. Munkájában, amennyire azt a körülmények mostohasága engedte, sikerekről is számot adhatott, mert a német birodalmi gyűlés tüntető lelkesedéssel foglalt állást a német-magyar barátság mellett. A csalódásnak azonban el kellett következnie akkor, midőn a német birodalmi külügyminisztérium élére az osztrák Schmering Antal került, ki az osztrák minisztertanács állásfoglalása után, melyben az

a Habsburg országok külügyei intézésének monopóliumját az osztrák császári kormány részére igényelte, Szalay küldetését befejezettnak nyilvánította. Mindenestre bővebben volna megvilágítandó az a kérdés, miszerint azáltal, hogy az osztrák császári kormány a küldetés ellen annak idején kifogást nem tett, ezzel a magyar állam követküldési jogát elismerte-e? bár lehetetlen hozzá nem tennünk azt, miszerint azáltal, hogy a magyar királyi kormány a küldetéshez az osztrák császári kormány jóváhagyását is kikérte, annak általa eszközzendő visszahívásához is alapot adott. Az is vitás, hogy Szalay és Pázmándy diplomáciai megbízottakul vagy a magyar országgyűlés delegátusainak tekinthetők-e, mert követek, vagy mint Kossuth és Szemere megbízólevelében olvasuk : nagykövetek (ambassadeurs) semmi esetre sem voltak és nem is lehettek.

Helytelen volt annak félreismerése, hogy a német és olasz területek 1848-ban osztrák uralom, vezetés vagy ellenőrzés alatt állottak, mert ilyen körülmények között a magyar kormány küldöttei csak titokban működhettek, feladatuk pedig azon Ausztria ellen keresett politikai sikerekben merült ki, mellyel Magyarország államjogi kapcsolatban állott.

Igy keresett katonai szövetséget a magyar kormány a német birodalmi kormányon kívül Szárdinia királyság, a velencei és római köztársaságok kormányaival is, siker azonban csak addig kecsegtetett, amíg e kormányok Ausztriával ellenséges vagy hadiállapotban voltak. A német birodalmi gyűlés Ausztriával szemben kezdettől gyengének bizonyult ; Károly Albert szárdinai király az osztrák csapatokkal szemben a háborút két ízben elveszítette és le kellett mondania ; Velencét osztrák haderő zárta el a külvilágtól ; a római köztársaságnak megfelelő katonai ereje sem volt. A német birodalmi kormány és birodalmi gyűlés Szalay küldetését nem viszonzta, Horhy magyar megbízottnak Rómába érkezéséről nincsen tudomásunk. A turini kormány 1848 decemberben Splényi báró magyar megbízottat elismerte ugyan és Monti Sándor báró ezredes személyében szintén küldött megbízottat Debrecenbe, de mikor az egy Taylor Jakab kereskedő nevére kiállított angol útlevéllel Belgrádba érkezett, a megbízást visszavonták tőle és Monti báró mint szolgálaton kívüli katonatiszt lépte át a magyar határt. Bratich János, a Velencébe kinevezett megbízott még titokban sem tudott átszökní az osztrák blokádvonalon és Velencén kívül kötötte meg azt a katonai szerződést, melynek alapján Manin és Kossuth együtt küzdöttek Ausztria ellen ; Gar Tamás, a Debrecenbe kinevezett velencei megbízott el sem indult állomáshelyére.

A német és olasz területeken nem is a forradalmi jellegű lépések

és kormányok, hanem a fejedelmek kormányai voltak az irányadók, a fejedelmek pedig trónjaik érdekében az osztrák császár mögé sorakoztak.

Hiába küldötte tehát Teleki László gróf Wimmer Gottlieb evangélikus lelkészt Berlinbe, mert ott elutasították és porosz területről is távoznia kellett. A Magyarországra vonult porosz csapatokat porosz államvasútak szállították, ami a semlegesség nyílt megsértésének volt tekinthető. Frigyes Vilmos porosz király hadserege élén készült az osztrák főhadiszállásra vonulni, a világosi fegyverletétel hírére pedig Beguignolles gárdaezredest azzal a megbízással indította Bécsbe, hogy a császárnak szerencsekívánatait fejezze ki. A szász király nevében György trónörökös jelent meg a szerencsekívánatokkal. Miksa bajor király Paumgarten gróf tábornokot azzal a kéréssel küldötte Bécsbe, hogy az osztrák császár oldalán személyesen részt akar venni a magyarországi hadműveletekben. III. Károly parmai herceg szintén az osztrák főhadiszállásra kérezkezett.

Mindezek alapján tehát alig lehetne azt mondanunk, hogy Német- és Olaszország kormányai Magyarország oldalán állottak; nem is szólván arról, hogy a turini, velencei, müncheni, hannoveri, drezdai és berlini levéltárak még egyéb érdekes részletekkel is szolgálhatnak.

A német és olasz viszonylatokat nem is tekinthetjük szigorú értelemben vett diplomáciai viszonylatoknak, mert azokban a nemzetközi jogi mozzanatok államjogi természetű mozzanatokkal keveredtek el. Talán helyesebb azt mondanunk, hogy az osztrák és magyar kormányok a közös viszonyok rendezésének fontosságát alábecsülve az adminisztratív kérdést politikai térre szorították, ahol a két kormányzat között a függő kérdések tisztázása helyett a hatalom birtokáért indult meg a harc, melyben Középeurópa forradalmi elemei a Kossuthtól képviselt kormányzat mellé állottak, a konzervatív erők pedig velők szemben az osztrák császári kormány mellé sorakoztak, amely a rendelkezést fegyverek erejével Magyarország fölött is magához ragadta.

II.

Szorosabb értelemben véve is diplomáciai jellegűnek volt tekinthető az a viszonylat, melyben a magyar kormány a nyugati és keleti, Ausztriával semmiféle államjogi kapcsolatban nem álló hatalmakkal, tehát Franciaországgal, Angliával, Amerikával és Oroszországgal állott. E hatalmak között azonban egyenkint különbséget kell tennünk, mert a viszonylatok egymástól lényegesen eltérő jeleget mutattak.

Franciaországba Kossuth 1848 májusban Szalay Lászlót indította,

ki gyarló franciasággal megírt megbízólevelével, mely őt *ambassadeurnek* nevezte, június végén épen akkor érkezett Párisba, mikor ott a polgári és munkáspártok között fegyveres döntésre került a sor. Szalaynak eredmény nélkül kellett Frankfurthba visszatérnie és Kossuth csak októberben küldötte Párisba Teleki László grófot, ki a francia fővárosban megtelepedett és éjjelt-nappallá téve dolgozott a magyar ügy érdekében. Lehetetlen meghatottság nélkül nem olvasni leveleit, melyeket betegen és egyre lankadó erővel írt azokról a hasztalan kísérletekről, melyekkel a francia kormány jóindulatát saját kormánya részére megnyerni törekedett. Hogy ez nem volt lehetséges, annak oka egyrészt az osztrák császári nagykövet jelenléte volt, aki helyett az abszolút hatalmak kegyeit hajhászó francia köztársasági kormány nem volt hajlandó a forradalmi Honvédelmi Bizottmány küldöttjét elfogadni és Ausztriával szakítani. Teleki grófhhoz mindenki szíves volt és a külügyminiszterek — Lamartine, Bastide, Drouyn de Lhuys, Tocqueville — nap-nap mellett szívesen fogadták őt, hogy a meg nem hallgatásért jó szóval vigasztalják és leplezzék előtte azt, hogy amit a magyar kormánytól következetesen megtagadtak, oly állhatatosan ostromolták Miklós cárt, hogy a köztársaság iránt jóindulatot tanusítson akkor, midőn az orosz csapatok Teleki hazája ellen özönlöttek.

A bécsi államlevéltár aktái szerint a francia köztársaság 1848 őszén Duprat Pascal személyében Budapestre is küldött követet, e megállapítást azonban oda kell módosítanunk, hogy nevezett követ volta-képen Bécs számára nyert kiküldetést és csupán hatásköre terjesztett ki az osztrák császár magyar királyságára is. Ezzel a követküldéssel alig volna összeegyeztethető különben az, hogy Telekit a francia kormány és a párisi osztrák nagykövetség megbízásából a rendőrfőnök maga tartotta gondos és szigorú megfigyelés alatt és tette lehetetlenné lépéseit. 1849 nyarán Teleki gróf lemondó hangon állapította meg, hogy küldetése meddőnek bizonyult.

Csak az újabban talált levéltári anyagból volt megállapítható az, hogy Teleki jóval több volt a magyar kormány párisi ügynökénél.

A Honvédelmi Bizottmány 1848 ősz óta oly szigorú blokád alatt állott, hogy a külfölddel minden összeköttetés megszakadt és a külvilág eseményeiről senki sem volt értesülve. A diplomáciai hírszolgálat hiánya oly nagyfokú volt, hogy magyar kormánykörökben azt sem tudták, vajjon az európai államok megtartották-e államformáikat. Kossuth drága pénzen, titkos utakon tudott csak egy-egy külföldi lapot megszerezni és hivatalos akták vannak arról, hogy a rendőrség mily didallal terjesztett fel egy külföldi hírlapot, melyhez valami módon hozzájutott.

Amily érdekes volna megírni a szabadságharc politikai hírszolgálat-

tatásának történetét, épen olyan érdekes volna felkutatni e magyar-ellenes blokád részleteit is. Annak megszervezése Miklós cártól indult ki, aki még 1848 tavaszán elvállalta, hogy a galíciai és bukovinai határokon a lengyel mozgalomra való tekintettel maga fogja elvégezni a rendőri szolgálatot. Erre a keletgalíciai és bukovinai helyőrségek Lombardiába vonultak és a magyar ezredekkel együtt segítettek megverni Károly Albert szárdiniai királyt, aki a magyar mozgalomnak segíteni akart. Oroszország 1848 március óta Lembergől a moldvai határig, 1848 szeptember óta pedig az aldunai fejedelemségekben is egészen Orsováig kiterjesztette a blokádvonalat, melyet Krakkótól Prágán és Bécsen keresztül Grácig és Triesztig Ausztria szervezett meg. Nemesbéri Kiss Miklós levelei e blokádvonal szigorúságáról érdekes részleteket mondanak el.

Mivel a szabad közlekedés e blokádvonalon keresztül lehetetlenné vált, Teleki László gróf 1848 őszén azzal a megbízással utazott Párisba, hogy ott magyar külügyminisztériumot szervez, amely Esterházy Pál herceg lemondása óta egyébként is szünetelt.

A szabadságharc külügyi adminisztrációja tehát akként volna megrajzolható, hogy 1848 áprilistól szeptemberig volt egy magyar királyi külügyminisztérium, amelynek külpolitikai hatásköre hiányzott; 1848 szeptembertől 1849 áprilisig a külügyeket a Honvédelmi Bizottmány nevében Kossuth maga intézte akként, hogy hatáskörének a blokádvonalon kívül eső részét Teleki grófnak engedte át, ki hivatalát Párisban rendezte be. Ő nevezte ki a különböző fővárosokba küldött magyar megbízottakat, akik valamennyien ő neki voltak felelősek. Nagy veszteség a történetírásra nézve, hogy a párisi magyar ügynökség irattárát ezidő szerint elveszettnek kell tekintenünk, mert abban a Honvédelmi Bizottmány külügyi hivatalának irattárát vesztítettük el.

Itt kell megemlítenünk azt, hogy a párisi magyar ügynökség hivatása volt a magyar ügyet szóba hozni azon a nemzetközi konferencián, melyet a hatalmak az olasz kérdésben Bruxellesben készültek megtartani. A konferencián való esetleges részvételre Teleki Szalay Lászlót választotta, Schwarzenberg herceg osztrák miniszterelnöknek azonban sikerült keresztülvinnie, hogy a tervezett értekezletből semmi sem lett és ezzel a középeurópai kérdés megoldása zavartalanul a bécsi kormány birtokában maradt. Köztörténeti szempontból is érdekel bírna e konferencia előkészületeinek és meghiusulásainak történetét felkutatni egyrészt azért, mert az európai kancelláriák levéltárai a kérdésre vonatkozólag bőséges anyagot tartalmaznak, másrészt pedig azért, mert — és ez már a konferenciában reménykedő magyarokra vonatkozott —

Lipót belga király a konferencia meghiusulása után a Szent István-rend nagykeresztjét, Hody báró bruxellesi rendőrfőnök pedig buzgó szolgálataiért a Lipót-rendet kapták.

III.

Az elért eredmények tekintetében a párisi központot csakhamar háttérbe szorították Pulszky Ferenc londoni küldetésének sikerei, melyek Teleki László gróf fáradozásainak meddőségével szemben határozottak és az ügynek is hasznára voltak.

A Batthyány-kormány már 1848 tavaszán megkísérelte, hogy Angliához közeledjék.

Az első közeledés legális úton, Ponsonby lord bécsi angol nagykövet útján történt, az ő útján biztosítván Palmerston lord is a magyar kormányt jóindulatáról és arról, hogy a jövő biztosítékának az osztrák és a magyar kormányok megegyezését és békés együttműködését tekinti. Ettől az alaptól azonban Ponsonby lord és Kossuth egyformán eltávolodtak. Az angol nagykövet ugyanis utasításai ellenére Medem gróf orosz nagykövet oldalára állott és az orosz beavatkozástól remélte Ausztria boldogulását; Kossuth pedig titkos megbízottai útján Angliában Ausztria ellen fegyvert és lőszert rendelt. Wimmer nevű megbízottját Palmerstonhoz is elküldötte, Wimmer azonban a brit kormánynak még közelébe sem került.

Az első kudarc után Kossuth a Honvédelmi Bizottmány nevében 1848 végén Szalay Lászlót küldötte Londonba, kinek Palmerston lord azt üzenté, hogy csak a magyar királynak, mint Ausztria császáranak, londoni nagykövete, tehát az osztrák nagykövet útján állhat rendelkezésére, ami a további tárgyalásokat meghiusította, mert Kossuth épen Ausztria ellen kínált és keresett szövetséget.

Ez volt a helyzet, midőn Pulszky Ferenc 1849 február 28-án egy Kanitz Naftal kereskedő nevére szóló útlevéllal Ramsgateban partra szállott, hogy a magyar kormánytól felszerelés végett Londonba küldött *Implacabile* hajót, mely árulás folytán az osztrák nagykövetség birtokába jutott, megmenthesse. A hajó elveszett, Pulszky azonban Angliában maradt, mert olyan összeköttetésekre tett szert, amelyeket kiaknázatlanul nem hagyhatott.

Eddig úgy tudtuk és úgy tudta Sproxton is, ki a Foreign Office aktáit átvizsgálta, hogy Palmerston lord Kossuth küldötteivel szemben mindvégig elutasítólag viselkedett. Pulszky Ferenc levelezéséből azonban megállapítható, hogy félévi londoni működése idején és annak eredményeként nem csupán az angol közvélemény állott melléje, de Pal-

merston lord maga is több ízben fogadta őt. Pulszky felesége Walter bécsi bankár leánya volt, ki diplomata körökben, sőt az angol arisztokrácia köreiben is jó összeköttetésekkel rendelkezett és Colloredo gróf osztrák nagykövet végül is egyenesen azért hagyta el helyét, mert Pulszky és neje Lansdowne lord vendégei voltak, Lansdowne lord pedig az angol kabinet minisztere volt, vagyis a magyar ügynek a brit kabinetben is voltak szószólói.

Hónapokig tartó kemény munka után Pulszky három lap (köztük a *Times*) kivételével az egész angol sajtót Magyarország részére nyerte meg és Palmerston lord külügyi államtitkár lapjának, a *Globe*-nak hasábjain is Pulszknak névtelenül megjelent magyarbarát cikkeivel találkozott. Az angol hirlapoknak anyaggal való ellátása végett angol emberekből propagandabizottság alakult, melynek tanácsadója Pulszky volt, jegyzőkönyveit pedig a korabeli Angliának egyik legnagyobb történetírója, Kemble M. János vezette. Összesen nyolc ülésről van tudomásunk, melyeknek eredeti jegyzőkönyvei a Magyar Nemzeti Múzeumban találhatóak. A hirlapi küzdelem eredményeként népgyűlésekben követelték a kormánytól, hogy Magyarország védelmére keljen, ami azonban nem történt meg.

Az angol kormány magatartásának magyarázatát a források alapján abban kell keresnünk, hogy Anglia kezdettől a Habsburg Birodalom pártján foglalt állást. Arról nem vett tudomást, hogy e birodalom 1848 tavaszán régi formájában megszűnt létezni és két államnak adott helyet s ha így volt is, azt akarta, hogy e két állam szorosan együtt maradjon Oroszország ellen, amely 1848 tavaszán támadásba ment át. Mivel nem tudta, hogy az új Ausztria éppen úgy elválni törekedett a régi rendtől, amint ezt az elválást kereste a magyar kormányzat is, azt hitte, hogy a régi, az egész monarchiát egybefoglaló Habsburg Birodalom oldalán foglal állást, amikor az 1848 áprilisi alkotmánylevélben megalkotott osztrák császári kormány oldalán állást foglalt; azt hitte, hogy a magyar kormányzat az osztrák államtól el akar szakadni, holott ahhoz nem is tartozott hozzá, mert az osztrák császárság alkotmánylevelében Magyarország említve sem volt. Palmerston lord állásfoglalása tehát egy megszűnt Habsburg Birodalomnak szólt, tényleg azonban annak egyik felét, a belőle kivált osztrák államot igyekezett a másik fölé emelni, amely a régi alakulatból éppen annyi jogkörrel vált ki. Úgy vélte, nem engedheti meg azt, hogy a régi birodalom képviselőiben ugyanazon államfő államából két követ jelentkezék, akik közül az egyik a régi legális, elismert és elfogadott nevet viseli és megbízását az államfőtől kapja, míg a másik ily megbízással nem rendelkezik, hanem ugyanazon államfő ellen egy forradalmi kormány megbízásából fegyveres támogatást keres.

Azzal igyekezett a kivezető út megtalálását előmozdítani, hogy az osztrák császári kormányt is engedékenységre szorította és Magyarország megbékítését követelte, amiben csupán annyiban csalódott, hogy az osztrák császári kormány a maga erőit Oroszország fegyveres erejével erősítette meg és Magyarország megbékítése helyett annak meghódítására készült, mert Palmerston lordtól eltérőleg tisztában volt azzal, hogy a megbékítés csupán az 1848 áprilisi törvények alapján volt lehetséges, amelyek Magyarországnak az osztrák alkotmánylevéllel egyenlő jogokat biztosítottak, már pedig az osztrák kormány épen a duális átalakulás ellen lépett sorompóba.

Oroszország beavatkozása és az osztrák-orosz szövetség gondolata viszont Palmerston lordra nézve sokkal nagyobb problémát jelentettek, minthogy az angol-orosz ellentétet, melynek körvonalai egyre élesebben alakultak és ellenállhatatlan erővel háború felé sodortak, minden előzetes felkészülés nélkül egy angol-orosz erőpróbává alakíthatta volna át.

IV.

Az amerikai kapcsolatról csak röviden szólhatunk, pedig annak sikerét a felsoroltaknál is többre kell értékelnünk.

Kossuth az ellenséges blokádvonal megszervezése után teljesen el volt szigetelve. Az udvar Bécsből Innsbruckba költözött és oda követték a diplomáciai képviselők is, amelyekkel addig még magyar földről érintkezni lehetett. Közülök egyedül a távoli Amerika ügyvivője, Stiles János maradt Bécsben, ki nem is álmodta, hogy Kossuth az ő támogatását fogja igénybe venni, amiben valószínűleg Kossuth is az utolsó szalmaszálát látta, mellyel Windischgraetz herceg bevonulását el lehetett hárítani.

Stiles egy késő decemberi éjjel íróasztalánál ült, midőn egy parasztasszonyt jelentettek be, ki ruháját levetve, az amerikai ember képzelődésében grófnévá alakult át. Az éjjeli látogató levelet hozott neki, melyben Kossuth a háború megakadályozása végett közvetítésre kérte őt.

Stiles nyomban a bajban levő védelmére sietett és másnap reggel Windischgraetz herceg schönbrunni főhadiszállására ment, hogy a megindulni készülő hadjáratnak elejét vegye. Kossuth levelét azonban íróasztalán hagyta és a bécsi államlevéltár titkos aktáiból tudjuk meg, hogy Schwarz amerikai konzul, egyébként osztrák ember, délelőtt a követésen gondosan lemásolta Kossuth levelét és azt Schwarzenberg hercegnek küldötte meg.

Stiles sohasem tudta meg azt, miért hiúsult meg a közvetítés és miért kellett ettől kezdve távortartani magát a magyaroktól.

Az amerikai magyaroknak azonban sikerült a kormány figyelmét Magyarország küzdelme felé terelniök és Clayton M. János államtitkár 1849 júniusban azzal a megbízással küldötte Mann Dudleyt, a párisi amerikai követség titkárát Magyarországra, hogy az oroszok ellen küzdő de facto kormányt elismerje. Ugyanakkor az Amerikába küldött Wass Samu gróf megbízott Washingtonban hivatalos fogadásban részesült, aminek aktaszerű nyomai vannak.

Mann Dudley Berlinen át indult el Magyarország felé, de mire Bécsbe érkezett, a világosi fegyverletétel, útjának folytatását, már fölöslegessé tette.

Amerika tehát, hol a szabadságharc nemcsak a közvéleményre, de a kormányra is mély benyomást tett, az összes hatalmak között a legtovább ment, amit kétségtelenül annak kell tulajdonítanunk, hogy az európai államjogi viszonyokkal nem törődve, Magyarország függetlenségében a maga függetlenségét tisztelte meg.

V.

Az elmondottak után körülbelül világos az, hogy Magyarország sorsa Oroszországtól függött, mely a nyugati hatalmaktól eltérően a helyszínén volt és a forradalmaktól megkímélt nagy haderővel rendelkezett.

A magyar kormányférfiak kezdettől sejtették, bár nem tudták azt, amit ma már okmányyszerűen megállapíthatunk, hogy Oroszország már a forradalom első híre után a fegyveres beavatkozás mellett foglalt állást. Ezért fordították figyelmüket a középeurópai államrend megdőlte után Anglia felé, melynek kormányát azonban belső nehézségek gátolták abban, hogy a nyílt szakítást választhassa. Ezért akarta Palmerston lord külügyi államtitkár Ausztriát és Magyarországot egymással kibékíteni és a kettőt együtt tartani. Amidőn úgy látta, hogy Kossuth nyíltan Ausztria ellen fordult, ezért állott egyre határozottabban Ausztria mellé, amelytől pedig nála kevesebben idegenkedtek jobban. Igaz, hogy Palmerston lord tartózkodása és osztrákbárát politikája nem sokat használt az osztrák fegyvereknek és még kevesebbet ártott az oroszoknak, mert Miklós cár seregei 1848 őszén a Kárpátok egész vonalát körülvették és Magyarország határait Krakkótól Orsováig orosz seregek állták körül, átkarolván Ausztriát is, melytől a brit kormány azokat távol tartani törekedett.

Fel sem tehető ezek után a kérdés, vajjon a nyugat felől kiépített osztrák és a keleten felállított orosz blokádvonalon belül, az egész világtól elzárva, mennyiben volt vagy lett volna lehetséges egy életerős

magyar államalakulatot vagy kormányt fenntartani, mert a Tiszántúl és Erdély sokkal kisebb területek voltak, mint amelyen az eszközölhető volt. A debreceni kormánynak az egész világtól el kellett szakadnia.

Ez a nyugvó helyzet az 1849 tavaszi hadjáratlalt mozgóvát alakult át, amelynek diplomáciai fontosságát abban foglalhatjuk össze, hogy amíg a diadalmas magyar haderők nyugat felé vonultak előre, addig a megvert osztrákok segítségére kelet felől az oroszok nyomultak át a Kárpátok déli hágóin és szorosain. Az Erdélybe tört oroszok kiverésével azonban a blokádvonal váratlanul megszakadt, mert Bem tábornok Törökországgal jutott érintkezésbe, amely semleges államnak volt tekintendő és amelynek biztonságára valamennyi hatalom egyformán féltékeny volt. Ezen a ponton az angol-orosz ellentét is kirobbanni látszott — amint hogy a kirobbanásnak tekinthető krimi háború okai valóban az 1848-iki orosz politikában gyökereztek — és Kossuth az oroszellenes angol diplomácia segítségével a déli arcvonalon át a nyugati államokkal is összeköttetésbe került. A levéltári anyag igen érdekes levélváltásokról ad hírt Bem tábornok és az angolok között, mert Bukaresten keresztül rendes postajárat indult meg Erdély és a nyugat között. Az oroszok kétségbeesett erőfeszítéssel igyekeztek Törökországot magok mellé vonni, az angol megbízottak Törökország ellenállását szervezték meg. A bukaresti küzdelem Lüders orosz tábornok, Kotzebue orosz konzul, Faud effendi török császári megbízott, Omer pasa főparancsnok, Timoni osztrák, Colquhoun angol és Ségur francia konzulok között folyt, amely küzdelemben a támadást Bem tábornok vitte. Nagyobb arányokban folyt az Konstantinápolyban, hol az angol érdeket Sir Stratford Canning nagykövet képviselte, akinek egyedül volt köszönhető az, hogy a Porta, mely a magyarok iránt egyáltalában nem volt barátságos, nem állott Oroszország mellé.

Ezeknek a szempontoknak a figyelembe vétele mellett kell tehát értékelnünk azt az elhatározást, hogy az osztrák császári kormány 1849 májusban Miklós cár fegyveres támogatását kérte. Hozzá kell tennünk azonban, hogy az orosz haderő talpraállásával és megmozdulásával az a küzdelem, amely 1848 végén Bukarestben megindult és 1849 tavaszán Konstantinápolyban folytatódott, 1849 nyarán London és Pétervár között olyan arányokban tört ki, amelyek már európai bonyodalmat jelentettek.

VI.

Az osztrák hadsereg visszavonulásától az orosz hadsereg bevonulásáig kétségtelenül igen rövid volt az az idő, amely Batthyány Kázmér grófnak, a Szemere-kormány külügyminiszterének megengedte azt,

hogy egy magyar külügyi hivatal felállításán dolgozhassék. Az új — második — magyar külügyminisztériumnak alig néhány darabját ismerjük csupán; azt sem tudjuk megállapítani, kikből állott az és milyen munkát végzett.

Csupán az tűnik ki a levéltári anyagból, hogy Batthyány gróf szakszerű munkát akart végezni és hogy Kossuthtól eltérőleg a külügyek intézésében rendszert keresett.

Mindenütt notifikáltatta kormányának függetlenségi nyilatkozatát és a Habsburgok letételét, az Ausztriától való államjogi elkülönítést, de a notifikációt sehol sem fogadták el, sőt Pulszkynak egyenesen azt mondták angol barátai, hogy tartsa titokban a kellemetlen iratot, mert az kiutasítását vonhatja maga után.

Batthyány minden országba követet igyekezett küldeni, bár azok megválasztásában sem bizonyult szerencsésnek, mert az addig elért eredményeket nem vette figyelembe. Pulszky Ferencet pl., kit Angliában ismertek, Bikkessy ezredessel akarta felváltatni, ki ott sohasem fordult meg, mi az angolországi eredmények áthúzását jelentette volna. Washingtonba Wass Sámuel gróf helyett, kit ott már elfogadtak, Damburghy-Hamburgert küldötte, kinek megjelenése Batthyány gróftól nyert kinevező iratával már Párisban általános megdöbbenést keltett és csak úgy tudták leszerelni, hogy megbízólevelét megvásárolták tőle. A megbízólevelé eredetije Pulszkynál maradt és így került az ő egyéb irataival együtt a Magyar Nemzeti Múzeum Kézirattárába. Damburghy azonban csak a francia eredetit adta át, annak angol fordításával pedig Washingtonba utazott, hol elutasították, mert akkor már az őt kiküldő kormány sem volt meg, nem létező kormánynak pedig a diplomáciai gyakorlat szerint képviselői nem lehetnek.

Az összeköttetések súlypontja ekkor már az angolszász országokban nyugodtak, melyek az orosz túlhatalom növekvő veszedelmét felismerve, az 1849-iki sikeres tavaszi hadjárat győzelmei után Magyarországra erejére kezdtek építeni. Az amerikai kormány Mann Dudley személyében hivatalos megbízottat küldött, Palmerston lord megbízottai Bécsen és Bukaresten át igyekeztek Magyarországra felé, sőt Sir Stratford Canning megbízottja már a szegedi kormány mellett tartózkodott. Minden valószínűség szerint csupán az utolsó hetekben beállott nagy zavaroknak volt tulajdonítható az, hogy a küldetésekre vonatkozó források elvesztek.

Az orosz túlerő ugyanis Batthyány gróf működését egyre szűkebb térre szorította.

Hiába volt a nagy erőfeszítés, hiába rendezték be a bukarest-konstantinápolyi útvonal elzárása után a nehezebben járható korfu-

belgrádi útvonalat, amely hivatalos postavonalnak nem tudott beválni ; a kísérlet inkább fantasztikusnak bizonyult, mint hogy azt megvalósítani lehetett.

A világosi fegyverletétel után már a törökországi útvonal is csupán arra volt jó, hogy a menekülőket felvegye. Andrassy Gyula gróf, kit Batthyány Konstantinápolyba küldött és kinek ma már több jelentését ismerjük, mint amennyit életírója, Wertheimer Ede professzor ismert, csak azt eszközölhette ki, hogy a török kormány a menekülteket ki ne szolgáltassa.

Igaz, hogy az orosz felhő árnyékában senki sem vette észre, hogy Andrassy gróf mögött akkor már Canning, Canning mögött pedig a brit kormány állott, mely Törökországot Magyarország sorsára juttatni nem akarta és hogy a magyarországi események hálózata európai háborúvá szövődött, melyben Oroszország a brit hatalommal találta szemben magát, amelyben Miklós cár öngyilkossá lett és Oroszország félelmes hatalma megtört.

Az orosz tűzfal megdöntése után megdőlt Schwarzenberg herceg osztrák összbirodalma is, mely az orosz tűzfalhoz támaszkodott ; a magára maradt Ausztria pedig kénytelen volt Magyarországgal megkötni a kiegyezést, amint azt Palmerston lord már 1848-ban és 1849-ben ajánlotta.

Mert a szabadságharc diplomáciai történetének nagy tanulságát épen az képezi, hogy Magyarország küzdelme az európai fejleményeknek fontos, a levéltári források alapján talán még a kézikönyveinkből ismert alaknál is fontosabb láncszeme volt. Magyarország megkísérelt elhelyezkedése volt az az új európai államrendben ; az 1848 áprilisi törvényhozás, az osztrák-magyar ellentét, az orosz beavatkozás, az orosz hatalom és az osztrák összbirodalom bukása, valamint a kiegyezés megalkotása egymásból folytak és egymást kiegészítő módzatoknak tekinthetők.

Ma már a szabadságharcot sem lehet tehát pártszempontok alapján elbírálni, mert abban a magyar nemzet élni akarása és függetlenségi vágyának olthatlan lángját kell látnunk, amely minden élni akaró szabad nemzetnek eszménye marad s amelyben azokkal együtt nekünk is az élni akarás, a szabadság és függetlenség eszméjét kell értékelnünk.

Nem szabad eltakarnunk a gyarló hibákat, de szeretettel kell értékelnünk az igazgyöngyöket, melyekre az igazság mezejének bántó tövisai között akadunk ; mert ott fakad a remény is, mely egyedül világítja meg a sötétben vezető utat és ott izmosodik meg a hit, mely a nemzet feltámadásának előkészítéséhez erőt, bizalmat és lelkesedést ad.

A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYI OSZTÁLY FELOLVASÁSAIBÓL.

Veszprém város az irodalomban és művészetben.

Sziklay János r. tag bemutatja ezt a munkáját 1929 márc. 22-én.

Szülővárosomnak félszázados írói jubileumom alkalmával irántam tanusított ritka nagy kitüntetése, midőn rólam, a még élőről, a város szívében egy gyermekkorom kedves emlékeivel egybeforrott utcát nevezett el, arra az elhatározásra indított, hogy hálám jeléül olyan irodalmi emléket állítsak Veszprémnek, amely az ősi püspöki város nevezetes kulturai multjának és jövő kulturai hivatásának képét adja.

Nem indultam példa nélkül, ezt is meg kell állapítanom. Mert Vácról *Tragor* Ignác már több kötetben számolt be arról, hogyan és kik foglalkoztak Váccal az irodalomban.

Én ellenben egy rendszeres, tehát részben más természetű, ha úgy szabad mondanom, tömörebb és irodalomtörténetileg is bizonyos szükségét kielégítő munkát akartam írni. Évek meg-megszakított kutatásának alapján íme, Istennek hála, megérkeztem a befejezéshez.

Mint a munkámhoz írt bevezetésben hangsúlyozom, csak eredeti színekkel átszőtt, de (természetszerűleg) nem eredeti irodalmi alkotás e művem. Csak annak a kertésznek szerepét teljesítem, aki a sok-sok mindenféle virágszálból egy szemnek, léleknek jól eshető bokrétát kötött. Természetes, hogy a lehető teljesség képéért a talán távolról jelentéktelennek látszó apró virágokat és díszítő fűszálakat is bekötöttem a bokrétába. Mert a kultúra épületében minden tégladarabnak megvan a rendeltetése és értéke. Csak minden részlet egyesítésével lesz egyetemes az a kultúrkép, amelyet Veszprém városa és sokféle kisugárzó hatása a magyar politikai és művelődési történet keretében nyújt.

A terjedelmes munkának következő a beosztása:

I. *Veszprém a történeti irodalomban.* A történetíróknak a város történetére vonatkozó jellemző szövegrészeit csoportosítom. Ebből ekképen nagy vonásokban kidomborodik a város története is. Idézem

a legfontosabb történelmi előadásokat Anonymustól Hóman legutóbb megjelent Magyar Történetéig.

Ebben a részben nem egy ellentmondást tartalmazó forrásmunkák állanak egymással szemben; szükségesnek tartottam tehát, hogy az olvasó megzavarásának elkerülése végett itt-ott zárójelben vagy jegyzetben az ellentmondásokra figyelmeztessek.

II. *Veszprém a földrajzi, néprajzi és társadalmi irodalomban.* Természetes, hogy a földrajzzal, mint alapjával összefüggésben, a geológiai tanulmányok méltatása is helyet foglal Boudant, Böckh János és Laczkó Dezső vizsgálatai eredményének méltatásával.

III. *A szépirodalomnak Veszprémet illető jellemzőbb alkotásai.* Kezdve az «Ének Pannonia megvételéről» krónikás költeménnyel a legújabb szépirodalmi művekig.

IV. *A Veszprémben született írók, hírlapírók, kultúrmunkások* életrajza lexikonáriusan, különösen hangsúlyozva azokat a munkákat, amelyekben az illető magával a várossal vagy életével foglalkozik.

Mint már említettem, ebben a munkában mindenkinek hely jut, aki nem sorolható a hivatásos írók közé, de amellett, hogy jelentősebb kultúrmunkát végzett, közben-közben eszméit, javaslatait, megfigyeléseit lapokban vagy kisebb-nagyobb önálló munkában a nyilvánossággal közölte. Különösen áll ez egyes szakírókra, orvosokra, természetvizsgálókra, jogászokra, közigazgatási vezetőkre, pedagógusokra stb. Ekképen, azt hiszem, némi szolgálatot tehetek az irodalomtörténet egyes speciális szakmáit tanulmányozóknak, mert ráfordítom figyelmemüket olyanoknak talán épen nem értéktelen munkásságára, akiről, berendezésénél és kereténél fogva, egy egyetemes irodalomtörténet vagy egy általános lexikon nem vesz vagy nem is vehet tudomást.

V. *A Veszprémben működött vagy élt, de nem odavaló születésű írók, hírlapírók, kultúrmunkások.* Ennek a fejezetnek anyaga jóval gazdagabb az előbbinél, mert hiszen Veszprémben, mint püspöki városban az egyházmegyének, sőt más egyházmegyének is számos tollforgató papja tanult, a püspökök közt is nagynevű írókat találunk, a kegyesrendiek kétszázéves gimnáziuma a rendnek számos tudós tagját hozta oda. De a reformátusoknak is több kiválósága működött ott.

VI. Olyan, többnyire már országos nevű írók, akik *Veszprém írtak*, vagy Veszprémmel irodalmilag érintkezésben állottak.

A munka második része: *Veszprém a művészetben*; fejezete: *építészet, képzőművészet, színeszt, zeneművészet.*

Megokolttnak tartom épen e helyen kiemelni, hogy a Szent

István Akadémiának tagjai közül kiknek működése volt kapcsolatban Veszprémmel.

Az első csoport, az ott születettek sora ebben a tekintetben eddig még, legalább mennyiségre nézve, bizony nem gazdag. A Tudományos és Irodalmi Osztályt is tekintve, mint Akadémiánk elődjét, a Veszprémben született tagok közt volt *Jánosi Gusztáv*; más a rendes tagok közül saját magamon kívül nincs; bár vannak más jónevű költők, tudományos írók, mint pld. *Endrődi Sándor*, *Simonyi Zsigmond* stb., régebbről pld. *Kopácsy hercegprímás*.

Annál bővebb azoknak a rendes tagoknak sora, akik ott tanultak vagy működtek, mégpedig: *Bán Aladár*, *Békefi Remig*, *Czirbusz Géza*, *Friedreich Endre*, *Hám Antal*, *Hanauer István* püspök, br. *Hornigh Károly* bíboros-püspök, *Karácson Imre*, *Kemenes Ferenc*, *Kisfaludy Á. Béla*, *Kocsis László*, *Kőrösi Albin*, *Laczkó Dezső*, *Lukcsics József*, *Mihályfi Ákos*, *Perényi József*, *Rada István*.

Azok közé, akik Veszprémmel vonatkozásban írtak, elsősorban kell említenem *Fraknoi Vilmos* püspököt, A veszprémi püspökség római oklevéltárának első szerkesztőjét, továbbá a következő tagokat: *Angyal Pál*, *Badics Ferenc*, *Kincs István*, *Kollányi Ferenc*, *Prónai Antal*, *Récsey Viktor*. Ez is szerintem kötelességemmé teszi, hogy ezt a munkát, mielőtt átadnám Veszprém városának, a Szent István Akadémiában mutassam be.

A MENNYISÉGTAN-, TERMÉSZETTUDOMÁNYI OSZTÁLY FELOLVASÁSAIBÓL.

A ζ Cephei hőmérsékletének periodikus változása és a periódus tartamának meghatározása.

Terkán Lajos vendégtől, bemutatta *Vörös Cyrill* r. tag 1926. febr. 19.

A szerző a ζ Cephei csillagot 1913—14. években δ Cephei változó csillaghoz összehasonlító csillagul használta és színszűrőkkel hosszabb ideig mérte mindkét csillag fényességét.

A megfigyelések anyagának hőmérsékleti szempontból való megvizsgálása és feldolgoása a háború utánra maradt, mert a szerzőnek is a harctérre kellett mennie és az utána következő idők pedig nem voltak alkalmasak az intézet hányt-vetett bizonytalan sorsában ily kérdésekben való elmélyedésekre.

A ζ Cephei állócsillag színeke a K spektráltypusba tartozik, sugárzó hőmérséklete tehát általában alacsony. Ily alacsonyabb hőmérsékletű csillagok hőfoka a szerző egyszerű módszere szerint is átlag pár száz Celsius fok-nyi pontossággal mérhető meg.

A szerző elég terjedelmes megfigyelési anyagának feldolgozása arra a gyanús eredményre vezetett, hogy ζ Cephei talán változó csillag. Átvizsgálta tehát a szerző mindazon fotometriai újabb vizsgálatokat, melyek erre a csillagra vonatkoznak, vajjon nem állapítható-e meg ezekből is ζ Cephei változó jellege.

Igy mindjárt Gutnick fotoelektromos eredményeit, melyekben kétségtelen megállapítást nyert ζ Cephei alig 0.06 csillagrendnyi fényváltozása, de a periódus tartama nem volt megállapítható. Gutnick csak annyit jegyez meg, hogyha a fényváltozás szakaszos, a periódus 40 napra tehető.

Az ógyallai csillagvizsgálón 1904—1905. években Fejes Zsigmond, Czucy Emil és a szerző ϵ Cephei mellett ζ Cepheit is sűrűn használták δ Cepheihez összehasonlító csillagul. E megfigyelésekből is ϵ Cephei állandó fényességű csillaggal való összehasonlítások alapján kitűnik, hogy ζ Cephei kétségtelenül változó csillag, de a fényváltozás periódusának közvetlen kiértékesítésére nem látszik alkalmasnak az anyag.

A szerző hőmérsékleti méréseiben mutatkozó változóság ilyen módon kétségtelen bizonyosságot nyert és érdemesnek mutatkozott arra, vajjon felvilágosítást ad-e a periódus tartamára is.

A megmért hőmérsékleti adatok két egymástól 40 napra eső hőmérsékleti minimumokat adnak és több 16—18 napra eső jól kifejezett hőmérsékleti maximumokat. Ezen szélső értékek között 4—5 napos szakaszos változások jellege is szembetűnően mutatkozik.

E tapasztalatok alapján megkísérlette a szerző, hogy nem lehetne-e 4—5 napos periódussal az összes észleléseket egymással összhangzásba hozni. A kísérlet jól bevált, mert úgy a hőmérsékleti, mint a fényességi adatok azonos jellegű görbékre vezettek. Mindkettőnél a minimum és maximum intervalluma : 2·6—2·8 nap.

A 4·5 napos, közelítő periódus pontosabb meghatározását úgy hajtotta végre a szerző, hogy ezen közelítő periódussal megállapította a különböző időkben megejtett megfigyelések minimumepocháját és azután a periódus kellő megváltoztatásával ezeket az epochákat egymással egyezésbe hozta. Ilymódon arra az eredményre jutott, hogy a ζ Cephei fényminimumai, illetve hőmérséklet minimumai :

$$1913 \text{ szept. } 20^d36 + 4\cdot515 E$$

fényegyenlettel számítandók, benne E a periódusok számát jelenti.

A hőmérsékletváltozás menetét pedig a következő táblázat adja :

A 4·515 napos periódus fázisai 1913. szept. 20 ^d 36-tól számítva:	ζ Cephei hőmérséklete:	Az egyesített észlelések száma:
—0 ^d 11 (4 ^d 40)	2100 C ^e	3
0·49	2400	2
0·96	3000	4
1·39	3600	3
2·47	5300	5
3·78	4500	4

Megjegyzi a szerző, hogy ezeket a hőmérsékleti adatokat nem kell valóságos hőmérsékletbeli változásoknak tekintenünk, színbeli módosulások is lehetnek, melyeket többféleképp tudnak már megmagyarázni.

Eredményeit a szerző nem tartja véglegesen lezártaknak, jöllehet a megfigyelési anyagban kitűnő változás menetének reális voltában sem neki, de másnak sincs joga kételkedni, annál inkább nem, mert a megfigyelések végrehajtásában semmiféle előítélet

sem befolyásolta, hisz a megfigyelések végrehajtásakor még azt sem tudta, hogy valóban változó csillagot mér.

A megfigyelés anyagát abban a változatlan alakban közli, melyben 1914 április 27-én a m. kir. Tudományos Akadémián csupán fényességi, nem hőmérsékletmérési szempontból δ Cephei-hez mint összehasonlító csillagot bemutatta «A β Lyrae, az η Aquilae és a δ Cephei változó csillagok fényváltozása a különböző színekben» című értekezésében.

Igen egyszerű módszer az égitestek fényességének és hőmérsékletének meghatározására néhány állócsillag, bolygó és üstökös hőmérsékletének bemutatásával.

Terkán Lajos vendégtől. Bemutatta *Vörös Cyrill* rendes tag 1926 február 19.

A szerző értekezésében sajátos módszerét közli, mellyel az égitestek fényességét, hányadrangúságát méri meg a különböző színekben.

Mérőmódszere abban áll, hogy az okulármezőt állandó megvilágítással látja el, de úgy, hogy az áramkörbe csatolt ellenállásokkal és voltméterrel való ellenőrzéssel két vagy több állandó látmezőmegvilágítást is elő tud állítani.

Ha két különböző, de külön-külön állandó látmezővilágítást választ ki és az okulárlencse előtt forgatható diafragmába színszűrőket alkalmaz, akkor az okulártoló ki-, illetve behajtásával a különböző fényességű égitestek extra-, illetve intrafokális képei ezekben a látmezőmegvilágításokban az okulártoló különböző skálaértékei mellett tűnnek el, az egyenlő fényességűek pedig mindig ugyanazon skálaértékek mellett.

A két különböző, de külön-külön állandó látmezőmegvilágítások a bennük eltűnő csillagoknál leolvasott skálaértékeket egymáshoz rendeli, e skálaértékek között matematikai összefüggést állapít meg.

Ha két látmezőmegvilágítás különbsége által eltűnő fényességkülönbséget a csillagok hányadrangúságában ismerjük, akkor a skálaértékek matematikai összefüggése alapján bármelyik égitest hányadrangúsága meghatározható.

Ha az egyik: i_1 fényerősségű látmezőben a csillagok korongszerű képei $S_1^{(0)}$, $S_1^{(1)}$, $S_1^{(2)}$, ... skálaértékek mellett tűnnek el, akkor a másik: i_2 fényerősségű látmezőben $S_2^{(0)}$, $S_2^{(1)}$, $S_2^{(2)}$, ... skálaértékek mellett.

Válasszuk abscissának a két látmezővilágításban egymáshoz rendelt skálaértékek algebrai összegének felét: $\frac{S_1^{(0)} + S_2^{(0)}}{2}$; $\frac{S_1^{(1)} + S_2^{(1)}}{2}$; $\frac{S_1^{(2)} + S_2^{(2)}}{2}$...; ordinatának pedig különbségüket: $S_2^{(0)} - S_1^{(0)}$; $S_2^{(1)} - S_1^{(1)}$; $S_2^{(2)} - S_1^{(2)}$... értékeket.

Az így előállított pontokat összekötő grafikon a tapasztalat szerint úgy a kevert fényű, mint a színes látmezőben ugyanazon egyenes.

Ha $\frac{S_1^{(i)} + S_2^{(i)}}{2} = T^{(i)}$ jelzést alkalmazzuk, akkor ezen egyenes egyenlete :

$$S_2^{(i)} - S_1^{(i)} = 2 \frac{b-1}{b+1} (T^{(i)} - a)$$

alakban írható fel és ha «*d*» a két látmezőmegvilágításban, ezek különbségében eltűnő csillagrang, akkor valamely *m*-ed rangú csillagnak ez a csillagrangja :

$$m = \frac{d}{\log b} \log (T - a)$$

képlettel számítandó.

Ebben a módszerben a feladat matematikai kivitele a Schwarzschild-féle interpolációs eljárás, a szerző érdeme, hogy ennek ezt az egyszerű fénymérésbeli alkalmazását is felismerte, mert ezzel a módszerrel nemcsak az állócsillagok fényessége, hanem a nem fénypontoszerű objektumoké : a bolygóké és üstökösöké is mérhető.

A szerző ezután bemutatja, hogy ezzel a módszerrel a csillagok hőmérséklete is meghatározható.

Az égitestek különböző színben mért csillagrangja a csillagok hőmérsékletétől függ.

Ha csillag természetes színéhez tartozó csillagrang : *m*, a sárga vagy kék színszűrőn mért csillagrangja pedig : *m_s*, illetve *m_k*, akkor az *m_s — m* ; *m_v — m* különbségek színindexek. Megjegyzendő itt, hogy Babelsbergen, Berlin mellett Gutnick és Prager ugyanezen elv alapján szintén színszűrőkkel határozzák meg a csillagok színindexét 1916 óta, a szerző pedig már 1913 óta, tehát három évvel előbb.

Néhány száz állócsillag hőmérsékletét a sugárzási törvény alapján spektrálfotometrikus úton Potsdamban Scheiner és Wilsing határozták meg.

A szerző ezen alapvető munkára támaszkodva megvizsgálta, hogy a színindexek különbsége mikép függ össze a csillagok hőmérsékletével. Úgy találta, hogy az *m_v — m_k*, *m_s — m_k* színindex-különbségek a csillagok hőmérsékletével egyenes arányban van, természetes színben mért fényrangukkal pedig fordított arányban.

Megjegyzendő itt, hogy a szerzőnél az égitestek csillagrangja a csillagok fényességével nő.

A szerző tehát azt találta, hogy

$$m_v - m_k = f \left(T, \frac{1}{m} \right) = a + b T + c \frac{1}{m}$$

$$m_s - m_k = F \left(T, \frac{1}{m} \right) = \alpha + \beta T + \gamma \frac{1}{m},$$

ahol T az égitest hőmérsékletét jelenti, m a csillag fényrangját a természetes színben, m_v a vörös, m_s a sárga, m_k a kék színben.

Az itt fellépő $a, b, c; \alpha, \beta, \gamma$ állandókat Wilsing alapvető vizsgálataiból: θ Pegasi, δ Sagittae, γ Cygni, ϵ Cygni és ϵ Pegasi állócsillagok hőmérsékleti adataiból határozta meg. Úgy találta, hogy az intézet Merz-Cooke refraktoránál 80, illetve 90 Volt feszültség mellett használt izzólámpa két látmezővilágításában kimért különböző rendszerű csillagrangokból:

$$m_v - m_k = 0.797 + [6.2196_n - 10J T + \frac{[0.9144_n J}{m}]$$

$$m_s - m_k = 0.604 + [6.1660_n - 10J T + \frac{[0.5559_n J}{m}] \quad \text{I.}$$

interpolatorikus egyenletek Wilsing hőmérsékleti skálájával teljes egyezésben vannak. Ezekben az egyenletekben a $[J$ jeles számok logaritmust jelentenek.

A szerző értekezésének II. részében az I. alatti egyenletekkel több állócsillag, néhány bolygó és üstökös hőmérsékletét kiszámítja és az eredményeket összehasonlítja Wilsing és Brill (potsdami, illetve babelsbergi) csillagászok legújabb csillaghőmérsékleti skálájával. Az eredmények mindvégig jól vágnak, úgy, hogy ezzel ez az egyszerű módszer használhatósága és megbízhatósága minden kétségen felül áll.

A bolygóknál mért hőmérséklet természetesen nem a bolygó felületi hőmérsékletét jelenti, hanem a bolygó fényének, színbeli összetételének megfelelő csillaghőmérsékletet. Így a Jupiternél a szerző 6200 C° hőmérsékletet kap. Ez az eredmény szépen vág azon ténnyel, hogy Jupiter bolygó a napfény 75%-át veri vissza. A Nap sugárzó hőmérsékletét ugyanis bolometrikus mérésekből Wilsing 6590 C°-nak találta. A Mars bolygó fényének megfelelő csillaghőmérsékletet 3—4000 C°-nak mérte a szerző. Ez az érték is vág egyéb fotometrikus vizsgálatok eredményével, melyek szerint a Mars bolygó már csak 25%-át veri vissza a ráeső napfénynek. Az 1914 b üstökös fényének megfelelő csillaghőmérsékletet

7400 C°-nak mérte a szerző. Ez az érték úgylátszik megerősíti azon nézetet, hogy az üstökösök fénye nemcsak a visszavert napfénytől, hanem a magot burkoló izzógázak fényéből is származik.

Megemlíti még a szerző, hogy módszerét nemcsak ő, hanem kollégája, Bodócs István, volt csillagvizsgálóintézeti adjunktus is eredményesen használta, jöllehet Bodócs túlságosan asztigmatikus szeme miatt a klasszikus asztrofotometerrel: a Zöllner-féle polarizációs fotometerrel mérni pontszerű képeket sohasem tudott.

A szerző meggyőzően igyekszik kimutatni, hogy a csillagászatban egyszerű eszközökkel eredményesen lehet dolgozni, ha a használt módszerek helyes fizikai elveken alapulnak. A szerző által használt elv helyességét pedig immár kétségtelenné teszi az a tény, hogy a világhírű babelsbergi csillagdán Gutnick és Prager 1916 óta, tehát a szerző után három évvel később ugyancsak színszűrőkkel ugyanazon elv alapján állapítják meg a csillagok hőmérsékletének jellemzőit: a színindexeket.

A SZENT ISTVÁN AKADEÉMIA TAGJAI.¹

Elnök: Gr. Apponyi Albert.

Másodelnök: Négyesy László.

Főtitkár: Reiner János.

Igazgatótanács.

A Szent István-Társulat részéről : A Szent István Akadémia részéről :

Gr. Zichy Aladár

Mihályfi Ákos

Túri Béla

Erdősi Károly

Moldoványi Gyula

Simon Ignác

Gr. Zichy János

Elnök

Másodelnök

Főtitkár

Br. Forster Gyula

Serédi Jusztinián

Hutýra Ferenc

Szinnyei József

Wolkenberg Alajos.

A támogatók közül választott tagok :

Boromissza Tibor

Herceg Eszterházy Pál

Szilvek Lajos

Gr. Wenckheim Sándor

Sipőcz Jenő.

Tiszteleti és rendes tagok.

I. Hittudományi és bölcséleti osztály.

Osztályelnök : Mihályfi Ákos.

Osztálytitkár : Tóth Tihamér.

Tiszteleti tagok:

Serédi Jusztinián.

Rendes tagok:

Kiss János

Nemes Imre

Tokody Ödön

Mihályfi Ákos

Walter Gyula

Margalits Ede

Piszter Imre

Szilvek Lajos

Mázy Engelbert

Rézbányai József

Zelliger Vilmos

Huber Lipót

¹ Az 1929. évi február 22-iki tagválasztások utáni állapotot tünteti fel.

Klinda Teofil	Szentiványi Róbert
Csárszky István	Hajós József
Werdenich Endre	Babura László
Kmoskó Mihály	Magdics Ignác
Strommer Viktorin	Tóth Tihamér
Schütz Antal	Tower Vilmos
Schermann Egyed	Marczell Mihály
Hanauer A. István	Czapik Gyula
Bangha Béla	Kühár Flóris Ferenc
Wolkenberg Alajos	Várkonyi D. Hildebrand
Bitter Illés	Aistleitner József
Madarász István	Mester János
Trikál József	Tóth Kálmán
Pataky Arnold	Br. Brandenstein Béla
Vass József	Kecskés Pál
Scheffler János	Radó Polykárp
Martin Aurél	Erdey Ferenc
Horváth Sándor	Török Mihály.

II. Történelem-, jog- és társadalomtudományok osztálya.

Osztályelnök : Kollányi Ferenc. Osztálytitkár : Balanyi György.

Tiszteleti tagok:

Br. Forster Gyula

Concha Győző.

Rendes tagok:¹

Balits Lajos	Matunák Mihály
Kazaly Imre	Erdélyi László
Novák Lajos	Hanuy Ferenc
Dedek Crescens Lajos	Túri Béla
Kollányi Ferenc	Ernszt Sándor
Baróti Lajos	Lukcsics József
Reiner János	Angyal Pál
Zelliger Alajos	Német Ambrus
Áldásy Antal	Iványi Béla
Notter Antal	Dőry Ferenc
Ujházy László	Chobot Ferenc
Horn Emil	Király János
Gr. Mailáth József	Kiss Albin
Mohl Adolf	Hóman Bálint

¹ Tuka Béla megválasztott tag megszállott területen tartózkodik, ezért megválasztásának elfogadása tekintetében nem nyilatkozhatott.

Balanyi György
 Balás Károly
 Sipos István
 Holub József
 Heller Farkas
 Erdélyi Aladár
 Kenéz Béla
 Lukinich Imre
 Bajza József
 Patek Ferenc
 Pethő Sándor

Biró Vencel
 Bártfai Szabó László
 Miskolczy István
 Molnár Kálmán
 Pezenhoffer Antal
 Divéky Adorján
 Szandtner Pál
 Meszlényi Zoltán
 Mihályi Ernő
 Bozóky Géza.

III. Nyelvtudományi és szépirodalmi osztály.

Osztályelnök : Négyesy László

Osztálytitkár : Várdai Béla.

Tiszteleti tagok:

Gr. Apponyi Albert

Berzeviczy Albert

Badics Ferenc.

Rendes tagok:

Zoltvány Irén
 Csicsáky Imre
 Felsmann József
 Szmida Viktor
 Huszka József
 Kőrösi Albin
 Lévai Mihály
 Bartha József
 Divald Kornél
 Bán Aladár
 Kincs István
 Kontor Elek
 Sziklay János
 Demény Dezső
 Erdősi Károly
 Auer István
 Szinnyei József
 Vargha Damján
 Négyesy László
 Gr. Vay Péter
 Angyal Ármánd
 Viszota Gyula

Széman István
 Láng Nándor
 Járossy Dezső
 Gulyás Pál
 Pintér Jenő
 Perényi József
 Horger Antal
 Várdai Béla
 Gerevich Tibor
 Sík Sándor
 Szinnyey Ferenc
 Zlinszky Aladár
 Harsányi Lajos
 Alszeghy Zsolt
 Klemm Antal
 Voinovich Géza
 Sajó Sándor
 Brisits Frigyes
 György Lajos
 Gyulai Ágost
 Pitroff Pál Ödön
 Birkás Géza

Schwartz Elemér
 Radványi Kálmán
 Tordai Ányos

Mécs László
 Kocsis László
 Finta Sándor.

IV. Mennyiségtan- és természettudományi osztály.

Osztályelnök : Suták József

Osztálytitkár : Papp Károly.

Tiszteleti tagok:

Suták József

Hutýra Ferenc

Preisiz Hugó.

Rendes tagok:

Tóth Mike
 Székely Károly
 Károly Irén
 Szarvasy Imre
 Plósz Béla
 Sárközy Pál
 Vörös Cyrill
 Szabó Zoltán
 Grosschmid Lajos
 Rybár István
 Tangl Károly
 Gróh Gyula
 Szökefalvi Nagy Gyula
 Papp Károly
 Wodetzky József
 Marek József
 Farkas Géza
 Anderko Aurél
 Horusitzky Henrik
 László Gábor
 Bognár Cecil
 Aujeszky Aladár
 'Sigmond Elek

Poór Ferenc
 Entz Géza
 Heim Pál
 Marosi Arnold
 Hüttl Dezső
 Oltay Károly
 Ifj. Rejtő Sándor
 Schilberszky Károly
 Gimesi Nándor
 Nékám Lajos
 Tass Antal
 Herzog Ferenc
 Laczkó Rezső
 Vendl Aladár
 Szabó József
 Kadič Ottokár
 Rigler Gusztáv
 Skrop Ferenc
 Weszelszky Gyula
 Dudich Endre
 Kenyeres Balázs
 Gr. Teleki Pál
 Treitz Péter.

A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA ÜLÉSEI.

Az I. osztály első felolvasó-ülése.

1929. évi január hó 25-én.

Pataky Arnold r. tag előadása : Tamás Apostol Cselekedetei. (Irodalomtörténeti tanulmány a kereszténység első századaiból.)

A II. osztály első felolvasó-ülése.

1929. évi február hó 1-én.

1. Elnök a felolvasó-ülés kezdetén a következő bejelentést teszi : «Az Akadémiánkban követett gyakorlat szerint a tagtársaink elhalálozásáról szóló bejelentések az együttes üléseken szoktak megtörténni. Ennek dacára úgy érzem, hogy Karácsonyi János elhunytáról lehetetlen meg nem emlékeznünk pár rövid szóval az első alkalommal, amikor Osztályunk egybe gyűlt. Hogy mennyit dolgozott életében Karácsonyi és hogy munkáival milyen rendkívüli szolgálatot tett a magyar történettudománynak, arról majd a róla szóló emlékeszéd fog annakidején részletesen beszámolni. Én csak annyit akarok hangoztatni, hogy Karácsonyi nemcsak tiszteleti tagja volt Osztályunknak, hanem valósággal büszkesége Akadémiánknak és példányképe a katolikus tudósnak. Alázatos, hűséges, bensőségteljes szívvel szeretett az Istent, egyházát, hazáját és embertársait. És fáradhatatlanul, erős meggyőződéssel, megvesztegethetetlenül kereste, kutatta egész életén keresztül az igazságot. A szíve telve volt szelidséggel, gyengéd érzelmekkel, elnézéssel, megbocsátással. De keménnyé, főlénnyé, élessé vált, ha arról volt szó, hogy az igazságot vagy meggyőződését megvédelmezze. Ritka nagy tehetségű, rendkívüli nagy munkásságú és áldott jó ember volt, és nemcsak Akadémiánk, hanem egész tudományos életünk fájdalmas szívvel gyászolja azt a nagy veszteséget, ami Karácsonyi János elhalálozásával ért bennünket.

Ezután elnök sajnálattal jelenti, hogy Áldassy Antal tagtársunk betegsége miatt nem tudja megtartani «A baseli zsinat határozatai a Mária-ünnepek megülésétől» címen bejelentett felolvasását és felkéri Miskolczy Istvánt «A második avversai tragédia» c. tanulmánya bemutatására. Az előadás befejeztével elnök hálás szavakkal megköszöni a tartalmas felolvasást s más tárgy nem lévén, az ülést bezárja.

A III. osztály első felolvasó-ülése.

1929. évi február hó 8-án.

1. György Lajos r. tag székfoglalója : Egy középkori Sybilla-vers irodalmunkban.

2. Elnök meleg szavakkal üdvözlí a székét elfoglaló tagot, értékes tanulmányának bemutatása alkalmából.

3. Vargha Damján r. tag : A szécsényi ferencesek Cicero-codexe.

A IV. osztály első felolvasó-ülése.

1929. évi február hó 15-én.

Skrop Ferenc r. tag székfoglaló értekezése : A szív működés elektromos jelenségeiről.

Elnöklő Vörös Cyrill a következő beszéddel köszönti az előadót : «Skrop Fe-

renc orvos úr, legfiatalabb tagtársunk mai székfoglalójával megfelelt annak a bízalomnak, amelyet rendes tagul való megválasztásával Akadémiánk belé helyezett. Skrop Ferenc tagtársunk 1891-ben Fehérvárcsurgón született, főiskolai tanulmányait egyetemünk orvoskarán végezte, ahol 1918-ban orvosdoktori oklevelet szerzett. A világháború folyamán 42 hónapig katonai szolgálatot teljesített, s azóta teljesen a tudománynak él. Tudományos munkássága fiziko-kémiai alapon a bakteriológia körében nevezetes eredményeket ért el, másrészt a szívbetegségek vizsgálata terén fejtett ki nagyarányú munkásságot. Tudományos értekezéseinek száma 40 körül van, s ezek főképp a biokémia s bakteriológia körében alapos biológiai képzettségéről tanuskodnak. Mai székfoglaló értekezésével, amely a szív működés elektromos jelenségeiről oly érdekesítően tártá elénk eme tudományos problémát, Skrop Ferenc tagtársunk eleget tett Ügyrendünk 63. §-ának, s ezért őt a Szent István Akadémia teljesjogú tagjának jelentem ki».

Első együttes-ülés.

1929. évi február hó 22-én.

1. Az elnöklő Mihályfi Ákos az ülést megnyitja és jelenti, hogy az elnök és másodelnök megbízatása lejárt s a másodelnök újra nem választható ezen alkalommal. Az elnökök és titkárok értekezlete az elnöki tisztre gróf Apponyi Albert elnököt; a másodelnöki tisztre pedig Négyesy Lászlót, a harmadik osztály elnökét jelölte.

2. Az elnök elrendeli a titkos szavazást az elnöki és másodelnöki tisztre.

3. Beadtak 42 szavazatot, ebből 41 esett gróf Apponyi Albertre mint elnökre, 1 esett Mihályfi Ákosra mint elnökre. A másodelnöki tisztségre esett 42 szavazat Négyesy Lászlóra.

4. Elnök a szavazatok eredménye alapján megválasztottnak jelenti ki: Elnöknek gróf Apponyi Albertet, másodelnöknek Négyesy Lászlót.

5. Elnök az együttes ülést felfüggeszti addig, amíg az osztályok tisztségeinek betöltéséről és a tagjelölésekről szóló jelentések beérkeznek.

Az ülés folytatása.

1. Mihályfi Ákos az ülést megnyitva, fennkölt szavakkal üdvözli és nagy lelkesedéssel köszönti gróf Apponyi Albert elnököt újra választása alkalmával.

Gróf Apponyi Albert elnök az Akadémia iránti bensőséges szeretettel köszöni megválasztását és a meleg üdvözlést.

2. Reiner János főtitkár jelenti, hogy Négyesy László újonnan megválasztott másodelnök hirtelen bekövetkezett rosszulléte miatt nem jelenhetett meg a mai ülésen, ezért az Akadémia az elnökség útján értesíti másodelnökké választásáról.

3. Főtitkár előterjeszti az osztály beérkezett jelentéseit a tisztségek betöltéséről és a tagjelölésekről.

Ezek szerint az első osztály elnökévé újra választotta Mihályfi Ákost. Titkárává újra választotta Tóth Tihamért.

Rendes tagnak jelölte: br. Brandenstein Bélát 10 szavazattal egyhangúlag;

Erdy Ferencet 10 szavazattal egyhangúlag;

Mester Jánost 10 szavazattal egyhangúlag;

Radó Polykárpot 10 szavazattal egyhangúlag;

Tóth Kálmánt 10 szavazattal egyhangúlag;

Török Mihályt 10 szavazattal egyhangúlag és

Kecskés Pált 9 szavazattal 1 ellen.

A második osztály elnökének újra választotta Kollányi Ferencet (9 szav. 1 ellen). Osztálytitkárnak újra választotta Balanyi Györgyöt (9 szav. 1 ellen).

Rendes tagnak jelölte: Bozóky Gézát 10 szavazattal egyhangúlag;

Mihályi Ernőt 10 szavazattal egyhangúlag.

A harmadik osztály elnökének újra választotta Négyesy Lászlót (8 szav. 3 ellen). Osztálytitkárnak újra választotta Várdai Bélát (egyhangúlag).

Rendes tagnak jelölte: Finta Sándort 13 szavazattal egyhangúlag;

Kocsis Lászlót 12 szavazattal 1 ellen.

A negyedik osztály elnökének újra választotta Suták Józsefet. Osztálytitkárnak újra választotta Papp Károlyt.

Tiszteleti tagnak jelölte Preisz Hugót 13 szavazattal egyhangúlag.

Rendes tagnak jelölte Dudich Endrét 13 szavazattal egyhangúlag;

Kenyeres Balázst 13 szavazattal egyhangúlag;

Kotsis Ivánt 13 szavazattal egyhangúlag;

gróf Teleki Pált 13 szavazattal egyhangúlag;

Treitz Pétert 12 szavazattal 1 ellen.

4. Elnök a tagválasztás céljából elrendeli a választást.

5. Beadatott 49 szavazat, melynek kétharmad többsége 34. Ebből esett az első osztályban Mester Jánosra 49 igen;

Tóth Kálmánra 49 igen;

br. Brandenstein Bélára 48 igen, 1 nem;

Kecskés Pálra 48 igen, 1 nem;

Radó Polykárpra 48 igen, 1 nem;

Erdey Ferencre 47 igen, 2 nem;

Török Mihályra 47 igen, 2 nem.

A második osztályban Mihályi Ernőre esett 49 igen;

Bozók Gézára esett 48 igen, 1 nem.

A harmadik osztályban Kocsis Lászlóra esett 47 igen, 2 nem;

Finta Sándorra esett 45 igen, 4 nem.

A negyedik osztályban Preisz Hugóra, mint tiszteleti tagra esett 49 szavazat;

Dudich Endrére esett 49 szavazat;

Kenyeres Balázssra esett 48 igen, 1 nem;

gróf Teleki Pálra esett 48 igen, 1 nem;

Treitz Péterre esett 48 igen, 1 nem;

Kotsis Ivánra esett 37 igen, 12 nem.

6. Az elnök a szavazat eredménye alapján az itt felsoroltakat a Szent István Akadémia megválasztott tiszteleti, illetőleg rendes tagjainak jelenti ki.

7. A főtitkár bejelenti, hogy Négyesy László most megválasztott másodelnök hirtelen rosszulléte, Hutyra Ferenc tiszteleti tag betegsége miatt nem jelenthetett meg a mai ülésen.

8. A főtitkár mély fájdalommal jelenti be, hogy az Akadémia tiszteleti tagja Karácsonyi János f. évi január 1-én meghalt. Meleg szavakkal emlékezik meg az elhunytnak nagy tudományos érdemeiről és jellemzi a magyar történettudományt ért nagy veszteséget. Jelenti, hogy a temetésen az Akadémiát Kollányi Ferenc osztályelnök képviselte, aki az Akadémia nevében koszorút tett a ravatalra. A főtitkár által előterjesztett elnöki javaslatra az Akadémia jelen ülés jegyzőkönyvében örökíti meg Karácsonyi Jánosnak emlékezetét, nagy érdemeit, a nagyváradi káptalanhoz részvétíratot intéz és gondoskodik, hogy az elhunyt felett az Akadémia rendkívüli formában tartson emlékbeszédet.

9. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr értesítése, 2000 pengő államsegély kiutalása iránt, amit az Akadémia halás köszönettel vesz tudomásul.

10. A Magyar Vörös-Kereszt Egylet közli gróf Csekonics Endre halálát. Az Akadémia részvétét fejezi ki a haláleset fölött.

11. A m. kir. honvédség közli Révész István táborigaznokság halálát. Az Akadémia a haláleset alkalmából mély részvételének ad kifejezést.

Az I. osztály második felolvasó-ülése.

1929. évi március hó 1-én.

Aistleitner József r. tag székfoglalója: Az ó-szövetségi «élet»-nek fogalma. Az elnök a székét elfoglaló tagot a következő szavakkal üdvözlöi:
Tek. Akadémia!

Három szükséges ahhoz, hogy valaki a Szent István Akadémia teljes jogú tagja legyen: első a megválasztás, második a hercegprímás megerősítése, harmadik a székfoglaló előadás. Tisztelt tagtársunk ma tartotta meg székfoglaló előadását, egy mélyenjáró értekezéssel, így eleget tett a harmadik föltételnek is és most én mint az első osztály elnöke őt installálom, az Akadémia teljesjogú tagjai közé fogadom és szeretettel üdvözlöm.

Aistleitner József szaktudománya az assziorológia, egyike az emberiség őstörténetére vonatkozó legfontosabb, a legkevesebbek által művelt tudománynak. Ez az ő dicsősége, de tán tragikuma is. Mert nagy tudásának gyümölcseit, munkáit magyarul nem adhatja ki, hisz hazánkban alig akad 10—12 ember, aki az assziorológiával tudományosan foglalkoznék; a külfölddel pedig a háború alatt és az azt követő összeomlás szomorú tíz esztendeje alatt nem tudott összeköttetést keresni. Csak egy értekezése jelent meg 1923-ban Párisban a *Revue d'Assyriologie*-ban, melynek szerkesztője nagy dicsérettel halmozta el a szerzőt.

Többi munkája kéziratban van az asztaliókjában. De én láttam őket, mert mikor az egyetemen a keleti nyelvek tanszékére folyamodott, én is a jelölő bizottság tagja voltam és beletekintettem az ő szellemi kincstárába. Ott láttam a következő munkáit: *Deutsch-sumerisches inhaltliches Wörterbuch. — Die einfachen und zusammengesetzten Idiogramme der Keilschrift. — Laut u. Sinnwerte der sumerischen Keilschrift.*

Mióta egyetemi tanár, a Szentírás revízió bizottságának tagja és nagy odaadással fordítja az ószövetség sapientialis könyveit.

Érdekesnek tartom fölemlíteni, hogy Aistleitner a győri egyházmegye tagja, amelyből már két kiváló orientalista tagja volt Akadémiánknak. Az egyik Karácsony Imre, valaha a gimnáziumban iskolatársam, aki a török és arab irodalomban volt kiválóan jártas és aki Konstantinápolyban tudományos buvárkodásának lett áldozata, a másik Giesswein Sándor, aki Mizraim és Assur című munkájában bizonyosságot tesz arról, hogy az assziorológiába és az ékiratok titkos rejtekeibe is behatolt kiváló nagy szellemével.

Méltó társa Karácsony Imrének és Giesswein Sándornak Aistleitner József is, akit midőn még egyszer őszinte tisztelettel üdvözlök, kívánom neki, hogy minél több sikert arasson nagy nyelvészeti tudásával és minél előbb befejezze a sapientialis könyvek fordítását és jegyzeteit.

A II. osztály második felolvasó-ülése.

1929. évi március hó 8-án.

1. Iványi Béla r. tag: Bárány Sennyei László S. J. nagyszombati rektor római utazásai. (1687., 1693., 1696.)

2. Áldásy Antal r. tag: A baseli zsinat határozatai a Mária-ünnepek megülésétől.

A III. osztály második felolvasó-ülése.

1929. évi március hó 22-én.

Sziklay János r. tag bemutatja «Veszprém város az irodalomban és művészetben» c. munkáját.

A IV. osztály második felolvasó-ülése.

1929. évi április hó 12-én.

1. Laczkó Dezső r. tag: Östörténeti adatok a Balaton környékéről. Székfoglaló értekezése.

2. Az elnök a székét elfoglaló tagot a következő szavakkal üdvözlí:

«Laczkó Dezső tankerületi főigazgató urat Akadémiánk a geológia és paleontológia terén szerzett hervadhatatlan érdemei elismerésül 1927-ben választotta a rendes tagok sorába, s mai székfoglaló előadásában a Bakonyban végzett legújabb kutatásait tárta elénk.

Öméltóságának tudományos munkásságát a következőkben vázoló:

Laczkó Dezső 1860 július 22-én született Trencsénben, 1877-ben a kegyes tanítórúndbe lépett, 1886-ban áldozó pappá szentelve, 1886-ban a természetrajzból és földrajzból középiskolai tanári oklevelet szerzett. Mint tanár Privigyén, Debrecenben és Kecskeméten a piarista főgimnáziumokban tanított, életének legfontosabb időszakát azonban Veszprémben töltötte, ahol mint tanár, majd mint házfőnök és gimnáziumi igazgató 32 évig működött.

1920-ban 37 éves tanítás után nyugalomba lépve, megszervezte a Veszprém-vármegyei Múzeumot, úgy, hogy tulajdonképpen nyugdíjban alkotta meg életének leggazdagabb eredményét: a gyönyörű veszprémi múzeumot.

Tudományos munkássága főleg a geológia terén ért el nagy sikereket, s már mint ismert kutatót hívta meg őt Déchy Mór 1902 nyarán IV. kaukázusi expedíciójára, amely útfjáról részletes munkában számolt be. Legnagyobb érdemeit mégis a Bakony-hegység geológiai felkutatásával szerezte. A múlt század utolsó évtizedében idősebb Lóczy Lajos, Cholnoky Jenő és Papp Károly társaságában az egész Bakonyt beutazta, s azután főképp Veszprém város vidékének geológiai viszonyait tanulmányozta.

Laczkó Dezső volt az első, aki a hazai triász rétegekben gerinces állatmaradványokat talált, amelyek párukat ritkítják a paleontológiai irodalomban.

A veszprémi Jeruzsálemhegy triász kori fossziliáit észrevel gyűjtötte, úgy, hogy az általa gyűjtött kövületek meghatározása nem kevesebb mint 12 neves paleontológusnak adott évekre menő munkát.

Ma tartott előadásában pedig a Bakony lösz-rétegeiben talált ősemberi maradványokat ismertette, amely tanulmánya ismét egy fontos lépést jelent tudományos irodalmunkban. Emez érdekes előadásával eleget tett Ügyrendünk 63. §-ának, s ezzel Laczkó Dezső öméltóságát teljes jogú tagunknak jelentem ki».

3. Gimesi Nándor r. tag: A haematoxylin-festékek kolloid kémiája.

A III. osztály elnökválasztó-ülése.

1929. évi május hó 3-án.

Az osztály Sajó Sándor rendes tagot osztályelnökké választja. A megválasztott osztályelnök költői szavakkal köszöni meg a megválasztást.

Utána:

második együttes ülés.

Tárgyai:

1. Elnök Négyesy László másodelnök, aki megköszöni másodelnökké választását.

2. Elnök bejelenti Felsmann Józsefnek f. évi március 7-én történt halálát. Az Akadémia a ravatalra koszorút helyezett s emléket jegyzőkönyvében megörökíti.

3. A M. T. Akadémia közli Akadémiákkal Vargha Gyula halálát. Az elnök másodelnök Vargha Gyulának költészetét, irodalmi érdemeit ismertette, kifejezést ad az Akadémia részvételének. S az Akadémia elhatározza, hogy részvétíratot intéz a M. Tud. Akadémiához ebből az alkalomból.

4. Prímási leírat a megválasztott tagok megerősítéséről.

5. A tagok nyilatkozata tagságuk elfogadásáról.

6. Kecskemét város törvényhatóságának, valamint Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegye törvényhatósági bizottságának megkeresése, amelyben közli azt a határozatát, amely tiltakozik az ellen, hogy Katona Józsefnek remekművét, Bánk bánt a Nemzeti Színház igazgatója átjavítsa, avagy átdolgozza, amint azt tervbevette s már hirlapilag is közölte. Miután a közlésben foglalt terv megvalósítása nem bizonyult valónak, illetőleg félretételt, az Akadémia részéről állásfoglalásának szüksége fel nem merült.

Ezt követi:

Az I. osztály harmadik felolvasó-ülése.

Mester János r. tag székfoglaló felolvasása: A néplélek vizsgálata és a magyar típus.

Elnök a székét elfoglaló r. tagot a következő szavakkal üdvözlí:

Tisztelt Tagtárs Úr!

Mindenesetre dicséretet érdemel tisztelt tagtárs Úr buzgósa, mellyel megválasztását követő harmadik hónap elején székfoglalóját megtartotta. De ez annak is bizonyítéka, hogy tagtársunk tarsolyában van elég anyag akadémiai értekezések, tudományos felolvasások tartására. Ezt különben én már rég tudtam, mert régóta ismerem nagy tudományos fölkészültségét, melyet csak azért nem értékesített eddig nagyobb méretekben irodalmi téren, mert pedagógiai elfoglaltsága miatt erre fizikai ideje nem igen volt.

Mindazonáltal kiadott művei is tanubizonyosságai nagy olvasottságának, mélyreható búvárkodásának, a nevelésen, a lélektan és általában a bölcsélet és a vele összefüggő tudományágakban való kiváló jártasságának. Ugyancsak ezen művekből megállapítható, hogy tisztelt kartársunk nem egyszerűen receptív tehetség, nem is csak mások tudományos kutatásait összefoglaló elme, hanem igazi kutató, búvárkodó, kísérletező elme; a saját útjain jár; mélyreható kritikával elemzi a nagy gondolkodók műveit, a saját tapasztalatain és kísérletein át állapítja meg a lélektan és a nevelésen legfőbb elveit. Különös dicsérettel említem fel munkáinak világos, átlátszó, magyaros stílusát, amit épen a tudományos munkákban oly sokszor sajnálattal nélkülözünk.

Munkái közül főlemltem Rogerius Bacoról írt monografiáját, mely 1916-ban jelent meg. Kelet nagy gondolkozói című művét, mely 1927-ben jelent meg. A munkaiskola lélektani alapvetése és új formális fokozatai.

P. Janet és Freud lélektani eredményei. 1928.

Mai érdekes székfoglaló értekezésével eleget tett Akadémiánk szabályzatának, s ezért mint Akadémiánk teljesjogú tagját őszinte tisztelettel üdvözlöm.

A II. osztály harmadik felolvasó-ülése.

1929. évi május hó 17-én.

1. Divéky Adorján r. tag előadása: Magyar kulturális hatások Lengyelországban a középkorban.

2. Meszlényi Antal vendég felolvasása: Dávid Ferenc hitújítása és pöre.

3. Balanyi György o. t., r. tag előadása: Montecorvinói János.

A III. osztály harmadik felolvasó-ülése.

1929. évi okt. hó 11-én.

1 Elnök megemlékezik a 100 év előtt született Mindszenty Gedeonról. Beszédet a megemlékezések és méltatások rovatában közöljük.

2. Finta Sándor r. tag székfoglaló előadása: Részletek «Szívünk miséje» című verses művéből.

3. Elnök a székét elfoglaló tagot melegen üdvözlí.

4. Körösi Albin r. tag felolvasása: Calderon főbb drámái.

Harmadik együttes-ülés.

1929. évi okt. hó 25-én.

Elnök : Négyesy László másodelnök.

1. Kontor Elek r. tag május 3-án Budapesten, Walter Gyula rendes tag Esztergomban június 30-án, Király János rendes tag Budapesten július 31-én és Heim Pál rendes tag Budapesten október 23-án történt halálának bejelentése.

Az Akadémia halottainak ravatalára koszorút helyezett. Kontor Eleknek ravatalánál Várdai Béla osztálytitkár, Heim Pál ravatalánál pedig Hutyra Ferenc tiszt. tag mondott búcsúbeszédet.

2. Özv. Kontor Elekné köszönőlevele férje halála alkalmával kifejezett részvétéért, koszorúért és búcsúbeszédeért.

3. Az esztergomi főkáptalan köszönete Walter Gyula v. püspök, nagyprépost, rendes tag halála alkalmából kifejezett részvétéért.

4. A M. Tud. Akadémia köszönetet mond a Vargha Gyula volt Akadémia másodelnök és tiszteleti tag elhunytá alkalmából kifejezett részvétéért.

5. Jelentés Fraknoi Vilmos tiszteleti tag, az Akadémia jötevőjének és támogató igazgató-tanácsi tagjának síremléke leleplezéséről. A Magy. Tud. Akadémia kezdeményezésére a Szent István Akadémia a M. Tud. Akadémiával együtt síremléket állított a Kerepesi temetőben és ezt október 11-én déli 12 órakor Berzeviczy Albert a M. Tud. Akadémia elnöke és a Szent István Akadémia tiszteleti tagja, felavatta a tudományos társulatok és nagyszámú tudósnak jelenlétében. A felavató beszédet a Megemlékezések és méltatások rovatában közöljük.

Az Akadémia hálás köszönetet mond a M. Tud. Akadémiának és elnökének ez ügyben hozott áldozatáért és kifejtett munkásságáért.

A Veszprémmegyei Múzeum és Könyvtár a síremlék leleplezése alkalmából meg nem szűnő halálát fejezi ki a megboldogultnak nagy emléke iránt.

6. A Szent István-Társulat kezdeményezésére Akadémiánk 1000 pengő szavazott meg a Giesswein Sándor emlékezetére emelendő síremlékre.

7. Az Akadémia meghatottan ünnepli Mihályfi Ákos osztályelnök, elnök-helyettes, 50 éves szerzetesi jubileuma alkalmából s erről üdvözlete mellett, értesíti.

8. A bíboros-hercegrímás Ó Eminenciájának értesítése arról, hogy a Vallás- és Tanulmánylapokat ellenőrző-bizottság évi 10.000 pengő államsegélyt szavazott meg.

9. A Magyar Elektrotechnikai Egyesület felkéri az Akadémiát, hogy a Jedlik Ányos Emlékbizottságba az Akadémia egy tagját küldje ki. Az Akadémia ezen bizottsági tag kijelölése végett megkeresi a IV. osztályt, amely jelenti, hogy Tangl Károly rendes tagot kérte fel erre a bizottsági tagságra.

10. Az egri egyházmegyei Irodalmi Egyesület köszöni a Mindszenty Gedeon születése 100-ik évfordulója alkalmából kifejezett kegyeletet és a költő sírjára küldött koszorút.

11. Szabó Zoltán rendes tag javaslata, hogy a tabáni temető kiürítése alkalmából gondoskodás történjék, hogy Virágh Benedeknek ott elhelyezett hamvai méltó helyre helyeztessenek át.

Többeknek, névleg Hülli Dezső rendes tagnak felszólalása értelmében gondoskodás fog történni, hogy a Közmunkák Tanácsa által kiküldött bizottság figyelme felhívassék arra, hogy Virágh Benedek díszsírhelyet kapjon.

Az I. osztály negyedik felolvasó-ülése.

1929. évi nov. hó 8-án.

1. Radó Polikárp r. tag székfoglalója : «A legrégibb ógallikán perikopa-rendszer».

2. Elnök a székét elfoglaló tagot a következő szavakkal üdvözlí :

Tisztelt Kartárs ! Székfoglaló értekezésével eleget tett Akadémiánk szabályainak és így a mai nappal teljesjogú tagja lett Akadémiánknak. Mint illet szeretettel és nagy reménységgel üdvözlöm az elnöki székéből.

Szeretettel — mert miként az atya szeretettel öleli magához újszülött gyermekét: úgy én is, ezen osztály elnöke, csak szeretettel fogadhatom az új tagokat, akik hivatva vannak megőrizni, ápolni, fejleszteni, felvirágoztatni azt az intézményt, mely szívünkhez van nőve, de amely elsorvad, elfonnyad, elszárad, ha nem nyer új erőket, új tagokat.

De nagy reménységgel is üdvözlöm. Fiatalon, 30 éves korában nyerte el az Akadémikus babérkoszorúját. Ez a koszorú fiatalember homlokán nem a hosszú élet munkájának az elismerése, hanem az istenadta nagy tehetségnek az ösztönzője, hogy ez a tehetség minél több energiát fejtsen ki, minél jobban érvényesüljön.

Mi Öntől tisztelt Kartárs, aki a Kereszténység szent könyvei című két kötetes nagy alapoossággal megírt munkájában, valamint a gallikán liturgiával foglalkozó tanulmányaival, melyekhez méltán sorakozik székfoglaló értekezése is, jelét adta nagy tehetségének, olvasottságának, kritikai érzékének, tudományos felkészültségének, mi Öntől sokat várunk és remélem, nem fogunk csalódni. Még egyszer ezzel a reménységgel és igaz szeretettel üdvözlöm.

A II. osztály negyedik felolvasó-ülése.

1929. nov. hó 22-én.

1. Bártfai Szabó László r. tag felolvasása : Széchenyi, Petőfi és a pesti ifjúság 1848-ban.

2. Dr. Friedreich Endre vendég : Gróf Batthyány Lajos laibachi fogsága.

A III. osztály negyedik felolvasó-ülése.

1929. évi dec. hó 6-án.

1. Kocsis László r. tag székfoglalója : Költemények.

2. Elnök a székét elfoglaló tagot a következő szavakkal üdvözlí :

Tisztelt Tagtársunk !

Most elhangzott székfoglalója s eddigi költői működése alapján melegen üdvözlöm Önt Akadémiánk harmadik osztályának tagjai sorában.

Az Ön költészetének általános jelleme híven megfelel ez Akadémia természetes kívánalmának : Katolikus és magyar ; katolikus lelkiségét versesköteteteinek nemcsak tartalma, hanem már címe is hangoztatja : *Kolostori csend*, *Arany ampolna*, *Szent Ferenc miséje*, — s megérzik rajta, mint gyümölcsben a termőföld talajíze, a dunántúli magyarság lelke. Ez a többé-kevésbé érvényesülő, sokszor szinte alig érzékelhető talajíz, gondolatom szerint, egyik értékjelölője minden nemzeti költészetnek, más szóval : minden igaz költészet a maga lényegében faji költészet is, — idegenek számára éppen azért megkapó, mert utánozhatatlan.

Tisztelt tagtársunk — versesköteteteinek tanúsága szerint — bőségesen áradó kedvvel kondítja szíve csengős perselyét : nagy a hite költészetének erejében és hatásában ; hiszi, hogy — saját szavai szerint — alamizsnás két keze kincseket oszt, ereget, elereszt madárnak s boldog, ha rátalálnak. A mai magyar élet nyomorúságai közt bizony kevesen találhatnak rá ; a költő mindenkor csak keveseknek s valójában önmagának zeng ; de akik mégis rátalálnak : figyelemmel kísérve az Ön kolostori csendjének lelki, költői és kifejezésbeli vívódásait, megállapíthatják áradó diktációjának szelídebb hullámszárát, egymásra torló képeinek egyszerűbb ornamentikára szerkesztő műgondjának kevesebb szóval kifejezőbb erőre törekvését s gyönyörködve hallhatják pl. : *Kék Dunántúl* című ciklusának *Magyar cséplés*, *Őszutó* című hangjait vagy az Ön költői és papi hivatásának leegyszerűsített zenéjű vallomását : *A pástor* című költeményt. Kettős hivatásának újabb művészi kifejezése a *Szent Ferenc miséje* című kötet ; szívesen kívánjuk mi is, amit ebben a könyvben kíván magának : zengesse Szent Ferenc égi orgonájának spíját a maga és mások örömére, legyen Istennek öröm-fával furulyázó papja, mint Ferenc testvér volt s az ihlető Lélek adjon Önnek is, e korcs század papjának, vetést, aratást, sok babért.

Ismételten köszöntöm t. Tagtárs urat s mivel tapasztalásból tudom, hogy a nyilvános szereplés nemcsak a közönségre-hatás, hanem az önbírálaton alapuló belső fejlődés tekintetében is, tehát kétszeresen hasznos: kérem buzgó közreműködését Akadémiánk munkájában.

3. Sziklay János r. tag felolvasása: Emlékezés a költő Kemenes Ferencről. (Születésének centenáriuma alkalmából.)

Negyedik együttes-ülés.

1929. december hó 13-án.

Négyesy László másodelnök.

1. Mihályfi Ákos osztályelnök köszönetet mond a szerzetbe lépésének 50. évfordulója alkalmából a Szent István Akadémia részéről történt megemlékezésért és üdvözlésért.

2. Budapest székesfőváros X. ker. előjáróságának átirata, mellyel közli, hogy az Akadémia kérésére engedély adatott a Kerepesi temetőben eltemetett Vas Gereben hamvainak ugyanazon temetőben díszsírhelybe való áthelyezésére.

3. Az Országos Könyvforgalmi és Bibliografiai Központ igazgatójának megkeresése, hogy az Akadémia bocsássa rendelkezésére azokat a munkákat, amelyek arra szolgálhatnak, hogy kiegészítsék azt a könyvgyűjteményt, amelyet a m. kir. kormány ajándékképpen XI. Pius pápa Ő Szentségének kíván felajánlani papi felszentelése jubileuma alkalmából s amely fölszólításnak az Akadémia eleget is tett.

4. Az Akadémia kitűzi a Fraknoi-jutalmat, az 1929. évet megelőző nyolc év alatt megjelent természettudományi munkákra.

Ezt követi:

A IV. osztály harmadik felolvasó-ülése.

1. Kadić Ottokár rendes tag székfoglaló értekezése: *«A magyar barlangkutatás ősrégészeti eredményei»*.

2. Elnök a következő beszéddel üdvözlí az előadót:

«Kadić Ottokár országos főgeológus s egyetemi rendkívüli tanár urat köszöntöm mai székfoglalója alkalmából.

Kadić Ottokár tagtársunk 1876 július 29-én a szlavóniai Ó-Páznán született, ahol édesatyja horvátországi főszolgabíró, édesanyja azonban magyar nő volt. Egyetemi tanulmányait a zágrábi I. Ferenc József-ről nevezett tudományegyetemen kezdte, majd a müncheni Ludwig Maximilian-egyetemen fejezte be, ahol főképp állattannal és őslénytannal foglalkozott. 1901 szeptember havában a budapesti magyar királyi földtani intézet szolgálatába lépett, ahol a geológusi státusban fokonyként feljebb emelkedve, jelenleg mint főgeológus a természetvédelmi osztályt vezeti.

1916-ban a Pázmány-egyetemen a karszt geológiai magántanára lett, majd 1928 óta mint rendkívüli tanár az őslénytan bűvárlatával foglalkozik.

Számos magyar, horvát és német nyelvű munkája közül legfontosabb a *«Szeleta-barlang kutatásának eredményei»* című nagy munkája, amely 1915-ben jelent meg, s amely munkájával hazánkban megalapította a rendszeres barlangtant.

Ma bemutatott székfoglalójában: *A magyar barlangkutatás ősrégészeti eredményeit* tárta elénk, s itt egy negyedszázados tudományos munkásság koronáját látjuk.

Kadić tagtársunk eme nevezetes székfoglalójával eleget tett Ügyrendünk 63. §-ának, s így *öt teljes jogú tagnak* jelentem ki.

Kívánom, hogy a Mindenható adjon neki kitarító munkakedvet továbbra is, hogy a magyar barlangkutatást még sok eredménnyel gazdagítsa.

3. Schilberszky Károly rendes tag előadása: *«A borbotlya-cserje és a fekete gabonarozsda»*.

MEGEMLEKEZÉSEK ÉS MÉLTATÁSOK.

Fraknói Vilmos síremlékek leleplezésénél 1929. évi október 11-én Berzevizy Albert a Magyar Tudományos Akadémia elnöke és a Szent István Akadémia tiszteleti tagja, mindkét Akadémia képviselőjében a következő felavatóbeszédet mondotta :

— Midőn az Akadémia két év előtti ünnepi közgyűlésén nekem jutott a meg-tisztelő feladat, hogy az Akadémiánk volt főtitkára, majd másodelnöke, tiszteleti és igazgató tagja, boldogult Fraknói Vilmos fölött emlékbeszédet mondjak, kötelességnek véltem panaszt emelni amiatt, hogy felejtethetnén nagy történetírónk már akkor, majdnem három év óta porló hüvelyének temetkezési helyét egyszerű fejfa jelöli. A panasz visszhangra talált, a kegyelet az idők mostohasága közepette is hamar lerótta tartozását, ma már azért jelentünk meg e helyen, hogy felavassuk Fraknói síremlékét.

— A százéves Magyar Tudományos Akadémia és ifjabb testvére, a Szent István Akadémia valódi testvéri egyetértéssel állottak össze, hogy közös erővel megalkossák azt, amit e nemzet hálája és kegyelelte várt és kívánt tőlük, s mellyel jötevőjüknek is tartoztak. Fraknói nyugvóhelyének méltó, művészi díszét jeles szobrászművésznünk, Damkö József, ki életében mintázta meg a megdicsőültnek mellszobrát, készítette el mindkét Akadémia megbízásából, melyet mint a Fraknói kevés, még életben lévő barátainak egyike, az ő egybegyűlt tisztelőinek ezennel bemutatok.

— Nagy historikusunk, ki lelkes csodálója volt az olasz Rinascimento művészetének, egy hátrahagyott levelének tanúsága szerint, másképp képzelte el a maga nyugvóhelyét és síremlékét. Ő kanonoki templomában, a Szent Lászlótól alapított nagyváradi székesegyházban óhajtott eltemettetni, s olyan templomi emlékre gondolt, aminek Flórence és Róma templomaiban nagyhírű egyházi személyek és történetírók sírját díszítik.

— Ez ma, mikor a Szent László sírvárosa idegent ural, nem volt lehetséges ; belé kellett nyugodnunk, hogy Fraknói a főváros sírkertjében találja meg nyugvóhelyét s itt oly síremléket emeljünk neki, amely az Isten szabad ege alatt emlékeztesse itt, az ország elidegeníthetetlen szívében a hálás nemzetet arra a férfiúra, aki egy ritka hosszú és példátlanul munkás életet szentelt elrabolhatatlan kincsünk : történelmi multunk feltárásának és megismertetésének.

— Szerény ez az emlék ahhoz a büszke momentumhoz képest, melyet Fraknói fáradhatatlan kutatói és történetírói munkásságával maga emelt magának s amely az ércnél is maradandóbban fogja hirdetni nevét, érdemét, dicsőségét az utókoroknak.

Amióta Széchenyi, Kossuth, Deák munkássága nyomán nemzetünk a mult század közepén szellemileg is újjászületett, történetírásunk valóban fényes, nagy tehetségek alkotásai által emelkedett rövid idő alatt szinte vezető állásra tudományos irodalmunkban. Horváth Mihály, Szalay László homlokát nemzetünk Pantheonában babér övezi, mint olyanokét, kik nemcsak úttörők voltak, hanem a hivatott követők egész seregének adtak indítást. A már elhunytak közül az Ipolyi Arnold, Szabó Károly, Pauler Gyula, Pulszky Ferenc, Thaly Kálmán, Ballagi Aladár, Thallóczy Lajos, Békefi Remig neveihez elévülhetetlen érdemek fűződnek. De sem korábbi, sem későbbi történetíróink sorában nem volt egy sem, ki teljesített munkájának óriási terjedelmére, gazdagságára, összértékére nézve Fraknóival versenyre kelhetne.

— Az ő, szinte korszakos kiválósága főképp kutatói és írói munkásságának bámulatos arányán és összhangján alakult. Alig volt munkája, amely nem sarkallta volna legnagyobb részében önálló, személyes kutatásainak eredményein s másrészt bármily szorgalmat fejtett ki a forrásmunkák, a kútfőirodalom gyűjtésében és közrebocsátásában, soha egy percre szem elől nem tévesztette, hogy ő nemcsak arra volt hivatott, hogy anyagot szolgáltatson másoknak és az utódoznak, hanem neki leg-

kiválóbb feladata, melyet páratlan szorgalommal, lelkeséssel, soha nem csökkenő munkakedvvel teljesített, az volt, hogy a felkutatott történeti adatokat megfelelő feldolgozással, a művelt magyar közönség közkincsévé tegye.

A történelmi érdeklődés és ismeretvágy és a történetírás is meggyőződésem szerint, még sok évtizeden át fog bőven meríteni az okulás, megismerés és nyomra-vezetés ama végtelenül gazdag forrásaiból, amelyeket a Fraknói 63 évre terjedő fáradhatatlan munkássága számunkra feltárt.

Munkáinak értéke legnagyobb részében ki fogja állani az idő próbáját, neve nem csökkenő fénnel fog ragyogni történelmi irodalmunk egén a távol jövőben is és nemzedékről-nemzedékre fog szállni a hálás kegyelet, mely gondjaiba veszi majd s nem fogja elpusztulni hagyni ezt az emléket, melyet nagy historikusunk sírján ma felavatunk.

A sírkő felirata a következő :

Dr. Fraknói Vilmos arbei c. püspök, Szentjóbbi apát, nagyvárad kanonok, született 1843. február 27., meghalt 1924 november 24. A magyar történettudomány nagyérdemű, fáradhatatlan művelője és áldozatkész mecénása emlékének állította a M. T. Akadémia és a Szent István Akadémia.

Sajó Sándor osztályelnöknek beszéde 1929. évi október 11-én Mindszenty Gedeon születésének 100. évfordulója alkalmából.

Három nappal ezelőtt, e hó 8-án volt Mindszenty Gedeon születésének századik évfordulója s a költő emlékének irodalmi ünnepe — Egerben. Ennek az ünnepnek valóban Eger a legméltóbb helye : Mindszenty Gedeon Egerben volt kispap, később ott káplánkodott 1853-tól 1866-ig, majd mint szenterzsébeti plébános ott halt meg 1877-ben 49 éves korában ; az egri egyházmegyei Irodalmi Egyesület állított sírjára márványemléket s adta ki költeményeinek kétkötetes gyűjteményét. Mindszenty Gedeon költészete az egri lélekből lelkezett s az egri tájakon pillangózott, mint a Tárkányi Béláé ; ez az egri lélek zendül meg költészetének vallásos és magyar érzésű hangjaiban. Mindszenty Gedeon a magyar katolicizmus költője ; úgy van, ahogy maga írja magáról : lantját az oltárról vette s a katolikus vallásos költészetet — e költészet tárgykörének teljességével — ő honosította meg irodalmunkban. Vallotta s egész költészetével példázta is, hogy «az élet minden mozzanatát vallási ihlettel lehet megdallani s ily módon mintegy megszentelni, sőt a hazafiság dicsó színeit is a vallás spektrumában szemlélni». Ezzel a meggyőződéssel s azzal a nagy készséggel, mely úgyszólván minden alkalomra verset termelt, Mindszenty Gedeon költészete öntudatlanul is szinte önmagát békőzta némiképp : talán túlságosan is alkalmi költészet s nem mindig könnyen szárnyaló ; a maga egészében azonban gyönyörűen igazolja, hogy költője valóban az volt, aminek vallotta magát : keresztény, pap s magyar, hogy szenvedéseitől megbúsultan is harcos és bátor zengéssel hirdette Isten és a haza képébe kulcsolódó eszményeit.

Mindszenty Gedeon szenvedő ember volt ; bizonyára nem épen csak papi ruhájára vonatkoztatta egyik dalának e sorait :

Feketében járok,
Mint az igaz bánat,
Aki nem ismer is,
Könnyen rámtalálhat ... —

de lantjának mégis csak egy főhúrja volt : a magyarságába olvadt vallásossága.

Költészetének ez egyéni színezetével Mindszenty Gedeon érdemes és tiszteltetreméltó alakként tűndöklök felénk korának irodalmából. Költészetét az érzés melegsége és a képzelet ereje teszi szívhezszólóvá, a szemlélet közvetlensége egyénivé és korszerűvé.

Nem hivatásom, nincs is módom rá, hogy Mindszenty Gedeon irodalmi érde-

demét és költészetének értékét megállapítsam ; arra a kérdésre is, él-e, hat-e ez a költészet, csak szubjektív vallomással tudok felelni : szeretem járni Eger utcáit és erdős tájait, s azokon az utcákon s azokon a tájakon, úgy érzem, a Mindszenty Gedeon énekeinek lelke zengedez ; gyermekkoromból pedig most is szívembe csendül egy dal hangja, mely ime a Mindszentyé :

Mikor egy-egy csillag támad,
Mélyen elfog a búbánat,
Mindig az jut az eszembe,
Ez is földről ment a mennybe.

Édes anyám drága képe
Reszket ott a csillagfénybe ;
Addig nézem jó anyámat,
Míg a szemem könnybe lábbad . . .

E dal zengzetétől meghatottan ünneplem Mindszenty Gedeon emlékét s őszinte szívvel fejezem ki Akadémiánk megbecsülő kegyeletét a magyar katolikus költészet történeti jelentőségű s nagyérdemű alakja iránt.

HALÁLOZÁSOK.

Karácsonyi János tiszteleti tag, meghalt Nagyváradon 1929. évi jan. hó 1-én.
Felsmann József rendes tag, meghalt Budapesten 1929. évi márc. hó 7-én.
Károly Irén József rendes tag, meghalt Nagyváradon 1929. évi márc. hó 13-án.
Kontor Elek rendes tag, meghalt Budapesten 1929. évi május hó 3-án.
Walter Gyula rendes tag, meghalt Esztergomban 1929. évi június hó 30-án.
Király János rendes tag, meghalt Budapesten 1929. évi július hó 31-én.
Heim Pál rendes tag, meghalt Budapesten 1929. évi október hó 23-án.

FÜGGELÉK.

Die Aussenpolitik des ungarischen Freiheitskampfes. 1848—1849.

Vorlesung vom *Professor Eugen Horváth Phil. D.*

Erst nach der Eröffnung der europäischen Archive, und besonders des Wiener Staatsarchivs sind wir in der Lage die ausländischen Beziehungen des ungarischen Freiheitskampfes von 1848—49 festzustellen.

Der Ausgangspunkt soll die Märzrevolution sein, durch welche das Kaisertum Österreich und das Königtum Ungarn neue Verfassungen und jedes Reich ein selbstständiges Ministerium des Äusseren erhielten.

Wie wir jetzt aus den Akten wissen, hat das ungarische Ministerium des Äusseren bis zur Liquidation des habsburgischen auswärtigen Amtes, der Staatskanzlei, mit dem Auslande nur durch die alten österreichischen, bezw. habsburgischen Vertretungen ziemlich begrenzte Beziehungen gehabt; seinen Forderungen bezüglich Errichtung königlich ungarischer Vertretungen wurde nie Folge geleistet.

Als in dieser Weise das alte habsburgische Aussenministerium durch den neuen österreichischen Staat, in dessen Verfassungsurkunde das Königtum Ungarn nicht aufgenommen wurde, übernommen wurde, suchte das ungarische Ministerium anstatt aus Wien und Innsbruck, wo sein Aussenminister, Prinz Paul Esterházy residierte, von Budapest aus Beziehungen mit dem Auslande.

So entstand ein offener Gegensatz zwischen den zwei Regierungen, von welchen der österreichischen die alten, schon anerkannten Vertretungen zur Verfügung standen, während die Beziehungen der ungarischen Regierung durch die Vertretungen des österreichischen Staates, zu welchem Ungarn nie gehört hat, vereitelt wurde.

Alle deutsche Regierungen haben sich der österreichischen Sache angeschlossen, und der österreichische Aussenminister Schmerling hat die ungarische Mission Szalays und Pázmándys aus Frankfurt widerrufen lassen. Gottlieb Wimmer wurde aus Berlin ausgewiesen.

Die französische Regierung hat den österreichischen Botschafter und nicht den Bevollmächtigten der ungarischen Regierung, den Grafen Ladislaus Teleki, die englische den österreichischen Botschafter Grafen Colloredo und nicht den ungarischen Agenten Franz Pulszky anerkannt, obwohl Hübner und Colloredo nicht mehr das alte Habsburgerreich, sondern die neue, auf die Einverleibung des ungarischen Staates anstrebende österreichische Regierung vertraten.

Nur Sardinien, das gegen Österreich kämpfte, so wie die Republiken von Venedig und Rom haben nach Ungarn ihre Bevollmächtigten gesendet, die aber als solche nie nach Ungarn gelangten.

Nach der Räumung Ungarns durch die österreichischen Truppen im Frühjahr 1849, haben die Vereinigten Staaten einen Sekretär der Pariser amerikanischen Gesandtschaft nach Ungarn geschickt um nach Feststellung der Lage die ungarische Regierung anzuerkennen.

Die englische Regierung beunruhigte sich wegen der russischen Intervention und wollte zwischen den österreichischen und ungarischen Regierungen vermitteln, was aber durch die Intervention Russlands vereitelt wurde.

Die ungarischen Truppen haben ihre Waffen vor den russischen und nicht den österreichischen Truppen gestreckt und so hat die österreichische Regierung ihr Ziel, die Einverleibung des ungarischen in den österreichischen Staat, durch die Macht einer fremden Regierung erreicht.

